

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupaprosessi

Milja Järvinen, Tiina Nyman

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupaprosessi

Milja Järvinen, Tiina Nyman
Sosionomi, Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2022

Milja Järvinen, Tiina Nyman

**Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupa-
prosessi**

Vuosi 2022 Sivumäärä 57

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupaprosessin kulku valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimme myös, miten tasavertainen kohtelu, vuorovaikutus ja yhteistyö toteutuivat poikkeuslupa-asioissa. Työn tilaajana toimi Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineistomme on kerätty haastattelemalla kuutta valvotussa koevapaudessa olevaa henkilöä ja kahta koevapautensa suorittanutta henkilöä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Kuudelta työntekijältä, jotka valmistelevat koevapauksia, aineisto kerättiin sähköpostin kautta lähetetyillä sähköpostihaastatteluilla. Aineistot analysoitiin teemoittelun kautta. Tietoperustaisessa viitekehyksessä käsitelimme tutkimuksia yhteistyön vaikutuksesta ja dialogisuuden merkityksestä asiakastyöskentelyssä. Kävimme läpi myös laadullisen päätöksenteon ja tasavertaisen kohtelun kriteereitä.

Aineiston analyysissä todettiin, että poikkeuslupaprosessi koettiin pääsääntöisesti aluksi helpoksi, mutta hakemisessa yllätti tarvittavien tietojen laajuus. Ohjeistus koettiin puutteelliseksi, vaikkakin työntekijöiden näkökannalta ohjeistus oli riittävää ja kattavaa. Koevapaudessa olevat henkilöt kokivat ongelmallisena poikkeuslupapäätöksen tiedoksiannon saamisen riittävän ajoissa. Vuorovaikutus ja yhteistyö koettiin molemmin puolin toimivaksi. Tutkimus osoitti, että ohjeita ja käytäntöjä tulisi päivittää yhtenäisen linjan mukaiseksi, jotta tasavertainen kohtelu toteutuisi.

Asiasanat: poikkeuslupa, valvottu koevapaus, poikkeuslupaprosessi, yhteistyö, vuorovaikutus, tasavertainen kohtelu

Degree Programme in Correctional Services

Bachelor's Thesis

Milja Järvinen, Tiina Nyman

Exemption process for probationers placed in the criminal sanction area of Southern Finland Year 2022 Pages 57

The purpose of this thesis was to establish the course of the exemption process for supervised probationers placed in the criminal sanctions area of Southern Finland from the perspectives of probationers and employees. The thesis also examines how equal treatment, interaction and co-operation is achieved in exemption matters. The work was commissioned by the Uusimaa Community Sanctions office.

The research material for this qualitative study was collected by conducting thematic interviews with six people on supervised probation and two persons who have completed their probation. Data was collected from six employees, who preparing for supervised probations, using e-mail interviews sent via e-mail. The materials were analyzed through thematic design. In the knowledge-based framework discussed research on the impact of collaboration and the importance of dialogue in customer work. The criteria for qualitative decision-making and equal treatment were also reviewed.

The analysis of the data revealed that the exemption process was generally perceived as easy at first, but the extent of the information required in the application was surprising. The guidance was perceived to be deficient, although from the employees' point of view, the guidance was adequate and comprehensive. Persons on probation found it problematic to receive notification of the exemption decision in good time. Interaction and cooperation were perceived to work on both sides. The study showed that guidelines and practices should be updated in line with a coherent approach in order to achieve equal treatment.

Keywords: exemption process, supervised probationary freedom, cooperation, equal treatment, interaction

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristö	8
2.1	Rikosseuraamuslaitos	8
2.2	Etelä-Suomen rikosseuraamusalue	9
2.3	Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto.....	10
2.4	Valvottu koevapaus	10
2.5	Poikkeuslupa	12
3	Sähköinen valvonta.....	12
3.1	Valvotun koevapauden kehitys Suomessa	13
3.2	Sähköisesti valvotut seuraamukset pohjoismaissa	14
3.3	Sähköisen valvonnan toimivuus	16
4	Tietoperusta	17
4.1	Yhteistyön vaikutus asiakastyöskentelyssä	18
4.2	Dialogisuuden ja vuorovaikutuksen merkitys asiakastyössä	19
4.3	Täydentävää, risteytyvää vai salattua vuorovaikutusta	19
4.4	Hyvään hallintolakiin perustuva laadullinen päätöksenteko	20
4.5	Tasavertaisen kohtelun määritelmä	22
4.6	”Porkkanaa vai keppiä” - muutos motivointiin	23
5	Tutkimusasetelma.....	24
5.1	Aiheen valinta ja toteuttaminen.....	24
5.2	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	25
5.3	Kvalitatiivinen tutkimus.....	26
5.4	Teemahaastattelu ja sähköpostihaastattelu	27
5.5	Kohderyhmä.....	29
5.6	Sisällönanalyysi	29
5.7	Eettisyys ja luotettavuus	30
6	Tutkimustulokset	31
6.1	Aineistona koevapauslaisten kokemukset.....	32
6.1.1	Vuorovaikutus ja yhteistyön merkitys	32
6.1.2	Poikkeuslupaprosessi	35
6.1.3	Poikkeuslupahakemuksen kehittäminen.....	37
6.2	Aineistona työntekijöiden kokemukset.....	37
6.2.1	Vuorovaikutuksen toimivuus ja yhteistyön merkitys.....	37

6.2.2	Poikkeuslupaprosessi	40
6.2.3	Poikkeuslupaohjeistuksen ja hakemuksen kehittäminen.....	42
7	Johtopäätökset	43
7.1	Poikkeuslupaprosessin toimivuus.....	44
7.2	Tasavertaisen kohtelun toteutuminen	45
7.3	Vuorovaikutuksen ja yhteistyön toimivuus	47
8	Pohdinta	48
8.1	Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kasvun tarkastelua.....	48
8.2	Reliabiliteetti ja validiteetti	50
8.3	Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset.....	50
	Lähteet.....	52
	Kuviot	56
	Liitteet	57

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle (Esra) sijoitettujen koevapaus henkilöiden näkemyksiä poikkeuslupaprosessista ja samalla tuoda esiin työntekijöiden näkökulma samasta asiasta. Koevapaudella tarkoitetaan Rikosseuraamusasiakkaan suunnitelmallista ja asteittaista vapautumista, mikä edistää ja auttaa vangin mahdollisuuksia sijoittua yhteiskuntaan. Koevapauteen on mahdollista hakea kuusi kuukautta ennen tuomion loppumista ja se voidaan suorittaa kotona tai muussa sopivassa paikassa hoidon, kuntoutuksen tai muun vastaavan syyn perusteella. Suomessa on tällä hetkellä koevapaudessa 244 henkilöä ja heistä 59 on sijoitettu Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle (Rikosseuraamuslaitos 2022).

Koevapaudessa olevalle henkilölle tehdään toimeenpanosuunnitelma, mihin kuuluu viikkoaikataulu. Viikkoaikataulu sisältää koevapauden suunnitteluvaiheessa tarkoin ennalta määritetyt toimintavelvoitteet. Toimintavelvoite voi olla työ, koulutus tai vastaava toiminta, mikä sisältää ennalta määritetyt liikkuma-alueet. Vapaa-ajalla liikkuma-alue voi olla suppeampi kuin toimintavelvoitteen aikana. Koevapaudessa olevalla henkilöllä on kuitenkin mahdollisuus hakea muu-
tosta muun muassa liikkuma-alueeseen. Tätä prosessia kutsutaan poikkeusluvaksi.

Työskentelemme rikosseuraamusalalla ja olimme kiinnostuneita tutkimaan eri rikosseuraamuslaitosten toimintatapoja poikkeuslupien käsittelyssä sekä ohjeistuksessa. Lisäksi tutkimme työntekijän ja koevapaudessa olevan henkilön yhteistyötä poikkeuslupiin liittyen. Olemme kiinnittäneet huomiota eri laitosten tapoihin käsitellä poikkeuslupahakemuksia. Käytännöt voivat vaihdella laitoskohtaisesti todella paljon ja tämän haluamme tuoda opinnäytetyössämme esiin.

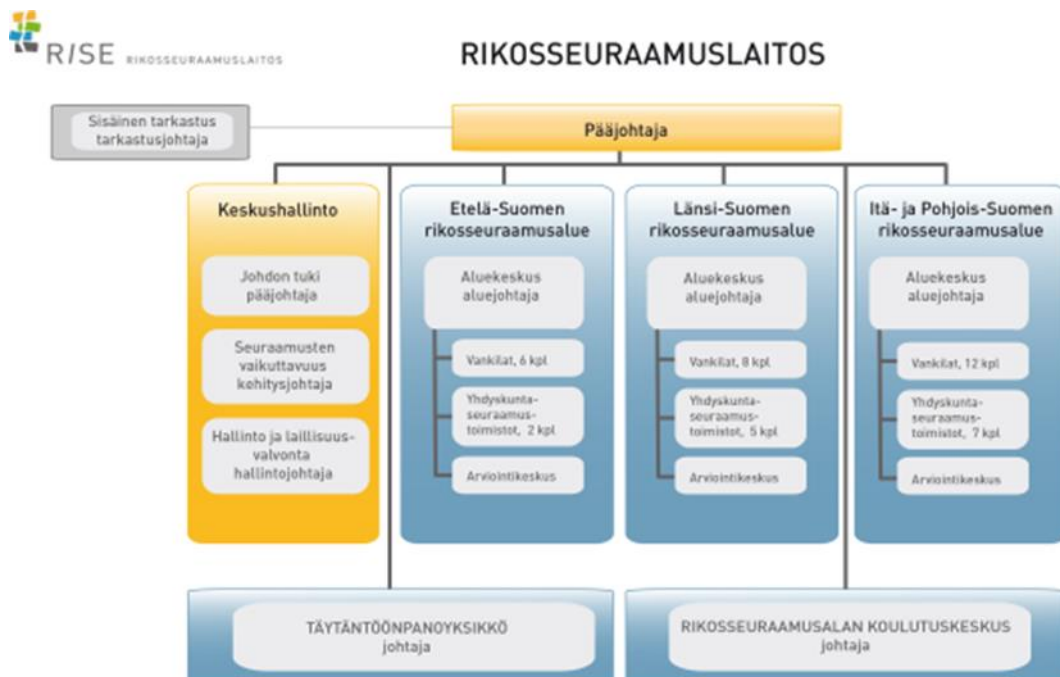
Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, minkä toteutimme henkilökohtaisina teemahaastatteluina koevapaudessa oleville henkilöille sekä sähköpostihaastatteluna työntekijöille. Lähetimme avoimet kysymykset koevapaudesta vastaaville työntekijöille niihin laitoksiin, joista on sijoitettu henkilöitä koevapauteen Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle. Valitsimme haastatteluihin sellaisia koevapaudessa olevia henkilöitä, jotka ovat hakeneet poikkeuslupia ja ovat sijoitettuna Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristö

Opinnäytetyön toimintaympäristönä esitellään Rikosseuraamuslaitos (RISE), Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (Esra), opinnäytetyön tilaaja, valvottu koevapaus ja poikkeuslupa, mikä onkin työmme kulmakivi. Suomi on jaettu kolmen rikosseuraamusalueeseen ja meidän tutkimuksemme keskittyy vain Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettuihin koevapauslasiin. Opinnäytetyön tilaajana toimii Rikosseuraamuslaitokseen kuuluva Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto.

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos (RISE) on oikeusministeriön alaisuudessa toimiva täytäntöönpanoviranomainen. Sen tehtäviin kuuluu vastata vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten laillisista ja turvallisista täytäntöönpanoista koko Suomessa. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.) Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on myös uusintarikollisuuden ehkäiseminen, yhteiskunnan turvallisuuden lisääminen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen etenemisen katkaiseminen (Rikosseuraamuslaitos 2020). RISE:n toimintaa ohjaavat laki Rikosseuraamuslaitoksesta sekä asetus Rikosseuraamuslaitoksesta (Rikosseuraamuslaitos 2020a).

Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaation rakenne (Rikosseuraamuslaitos 2019)

Kuten (Kuvio 1) osoittaa RISE:n organisaatio koostuu kolmesta rikosseuraamusalueesta, täytäntöönpanoyksiköstä, keskushallintoyksiköstä ja Vantaan Tikkurilassa sijaitsevasta alan koulutuksesta vastaavasta Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta (RSKK). Rikosseuraamusalueet on jaettu Etelä-, Länsi- sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Alueet on jaettu

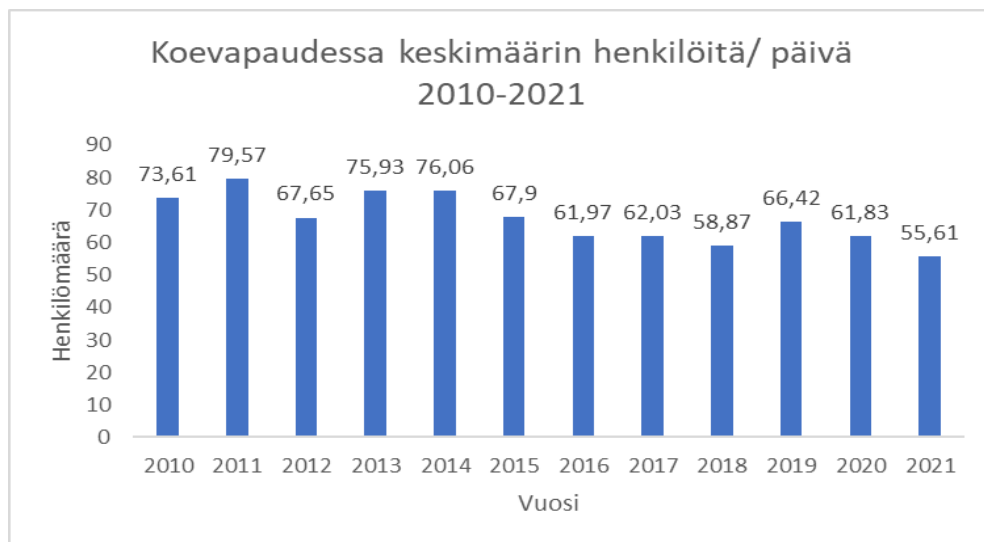
alueellisen väestökehityksen ja vankimäärän mukaan. Jokaisella alueella on aluekeskus ja sillä oma johtaja, joiden alaisuudessa toimii arviointikeskus, vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

2.2 Etelä-Suomen rikosseuraamusalue

Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (Esra) koostuu Helsingin, Keravan, Jokelan, Riihimäen, Suomenlinnan ja Vantaan vankiloista sekä Helsingin ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoista. Maantieteellisesti alue ulottuu itä-länsi suunnassa Loviisasta Hankoon ja etelä-pohjois-suunnassa Helsingistä Hyvinkäälle. Alue on maantieteellisesti sama kuin Uudenmaan alue.

Esra:lla on tällä hetkellä 1802 vankia kirjoilla vankilassa ja 59 vankia on koevapaudessa (Rikosseuraamuslaitos 2022). Koevapaudessa olevia henkilöitä tulee Esra:lle myös Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueilta. Koevapaudessa olevien henkilöiden valvontaa suoritetaan yhteistyössä koevapautta valmistelleen vankilan ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoon kuuluvan tukipartion kesken.

Tukipartio pitää tilastoa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitetuista koevapaus henkilöistä. Oheisessa kuviossa (kuvio 2) näkyy koevapaudessa olevien henkilömäärät/päivässä yhdentoista vuoden ajalta. Covid-19 laski hieman lukuja, koska epidemian aikana laitoksissa ei laitettu täytäntöön valvottuja koevapauksia samaan tahtiin kuin normaalisti.

Kuvio 2: Esra:n alueella koevapaudessa olevien määrä vuosina 2010-2021 (Tukipartio 2022)

2.3 Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto

Suomen suurin yhdyskuntaseuraamustoimisto perustettiin Uudellemaalle 1.1.2011. Siinä yhdistettiin Espoon ja Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimistot. Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoon kuuluvat kaikki Uudenmaan kunnat paitsi Helsinki, missä on oma yhdyskuntaseuraamustoimisto. (Rikosseuraamuslaitos 2019a.)

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtävänä on yhdyskuntaseuraamuksien täytäntöönpano omalla toimialueellaan. Seuraamukset ovat yhdyskuntapalvelu, aikuisten ja nuorten ehdollisen vankeuden valvonta, nuorisorangeistus, ehdonalaisten vapauden valvonta ja valvontarangaistus. Uusi seuraamus, yhdistelmärangeistus, kuuluu myös yhdyskuntaseuraamustoimiston työnkuvaan. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa laaditaan myös seuraamuksiin liittyviä lausuntoja ja toimeenpanosuunnitelmia oikeuden käsittelyä varten. (Rikosseuraamuslaitos 2019b.) Yhdyskuntaseuraamuksen tavoitteena on edistää asiakkaan sosiaalista selviytymistä ja lisätä valmiuksia elää rikoksetonta elämää (Rikosseuraamuslaitos 2020).

2.4 Valvottu koevapaus

Koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan. Koko rangaistusajan suunnitelman mukainen työskentely tähtää siihen, että vangilla on vapauduttuaan riittävät elämänhallinnalliset valmiudet. (Rikosseuraamuslaitos 2020b). Valvotussa koevapaudessa vanki sijoitetaan valvotusti vankilan ulkopuolelle suorittamaan loppu tuomiota enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Vankeuslaissa (767/2005) 4 luvun 6§:ssä määritellään, että vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistuksen suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Suunnitelman tulee sisältää tiedot vangin sijoittamisesta, toiminnasta sekä elämänhallintaa edistävästä tukitoimista. Suunnitelmasta tulee löytyä myös tiedot yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle ja vapauttamisesta sekä vapautumisvaiheen tukitoimenpiteistä. Suunnitelman tavoitteiden toteutumista on seurattava säännöllisesti, vähintään kolme kertaa vuodessa.

Myös valvotussa koevapaudessa noudatetaan rangaistusajansuunnitelmaa. Se pitää sisällään tiedot koevapauden alkamis- ja päättymispäivästä, sijoitetun asunnosta, toimintavelvollisuuden sisällöstä, tuntimäärästä ja matka-ajasta. Valvontatapaamisten ajankohdista ja valvontasoi-
tosta ja valvonnan teknisistä välineistä sekä velvollisuudesta pysyä asunnossaan. Suunnitelmaan kuuluu myös tiedot rajoituksista, tiedot täytäntöönpanoa tukevista tukitoimista, henkilökoh-
taisten asioiden hoitamiseen tarvittavasta ajasta ja muita valvotun koevapauden täytäntöön-
panolle välttämättömistä ehdoista. (Laki valvotusta koevapaudesta 2 luku 4§.)

Valvottuun koevapauteen voivat hakea kaikki, jotka ovat tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Valvottuun koevapauteen on mahdollista päästä, jos täyttää kaikki lain vaatimat edellytykset. Laki valvotusta koevapaudesta (629/2013) 1 luvun 3§:ssä määrittelee edellytykset seuraavanlaisesti:

Koevapauden tulee edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden edistymistä seurataan. Vangin käyttäytyminen rangaistusaikana pitää olla moitteetonta ja rikollisuudesta saatujen tietojen mukaan voidaan pitää todennäköisenä, että vanki pystyy sekä kykenee noudattamaan koevapauden ehtoja. Vangilla tulee olla asunto tai muu täytäntöönpanoon soveltuva paikka, missä hän voi asua valvotun koevapauden ajan. Koevapauden aikana vangin tulee noudattaa hänelle määrättyä lääkitystä tai muuta hoitoa sekä määräyksiä, jos sellainen on esitetty koevapauden ehdoksi. Tämä koskee seksuaalirikollisia.

Vangin tulee suostua kirjallisesti siihen, että Rikosseuraamuslaitos on yhteydessä muihin viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämiseksi. Hänen pitää sitoutua myös noudattamaan yhteydenpitoa koskevia määräyksiä, joita ovat valvontasoirot ja käynnit laitoksessa, josta hänet on sijoitettu koevapauteen. Vangin tulee sitoutua päihitteettömyyteen ja päihitteettömyyden valvontaan. Päihdevalvontaa suorittaa tukipartio sekä koevapauden lähettävä laitos. Koevapauden pääsy edellyttää, että vanki suostuu asuntonsa sekä toimintavelvoite paikan soveltavuuden tarkistukseen.

Valvottuun koevapauteen hakeutuminen tapahtuu joko laitoksen tai vangin ehdotuksesta. Vankilan työntekijän tehtävänä on selvittää koevapauden edellytysten täyttyminen ja erityisesti arvioida vangin kykyä suoriutua valvotusta koevapaudesta ja sen määräämistä velvoitteista kuten päihitteettömyydestä, yhteydenpidosta, liikkumista koskevista määräyksistä ja rajoituksista ja toimintavelvoitteesta. Lisäksi on tarkistettava vangin asuinolosuhteet ja pyydettävä suostumus hänen kanssaan asuvilta ihmisiltä, jotta valvottu koevapaus olisi mahdollinen. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 400-402.)

Vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapauden aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista (RL 2 c: 8 §). Teknisen valvonnan lisäksi vangin on suostuttava päihitteettömyyteen (KoevL 3 luku 18§). Päihitteettömyyttä valvotaan puhallus-, sylki- tai virtsatestein ja joissakin tapauksissa verikokein. Jos koevapaudessa oleva rikkoo laissa säädettyjä velvollisuuksia, voidaan hänelle antaa huomautus tai varoitus. Valvottu koevapaus voidaan peruuttaa kokonaan tai määräajaksi, jos rike on törkeä tai toistuva (KoevL 3 luku 25§).

Rangaistusajan suunnitelma luo täsmällisesti määritetyn sisällön valvotulle koevapaudelle. Sen pohjalta laaditaan viikoittainen aikataulu, mikä on niin yksityiskohtainen, että valvottuun koevapauden sijoitettu tietää ja ymmärtää päiväjärjestyksensä ja velvollisuutensa. (Andersson 2016, 25.) Suunnitelmassa voidaan kieltää tietyllä alueella liikkuminen tai tiettyjen henkilöiden

tapaaminen koevapauden aikana. Suunnitelma voi myös sisältää muita täytäntöönpanolle välttämättömiä ehtoja. (Hartoneva ym. 2015, 404.)

Valvotussa koevapaudessa vanki voi siis asua kotona tai muussa hyväksytyssä laitoksessa, josta hänet on velvoitettu käymään töissä, opiskelemaan tai osallistumaan kuntoutukseen, hoito-ohjelmiin tai muuhun sovittuun ohjelmaan (Mäkipää 2010, 2). Valvotun koevapauden tarkoituksena on siis edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Koevapauden toteuttamistavan tulee olla joustava ja riittävän yksilöllinen, koska koevapauteen sijoitetut vangit eivät ole yhtenäinen ryhmä (Mohell & Pajuoja, 2006, 296).

2.5 Poikkeuslupa

Poikkeusluvalla tarkoitetaan tilapäistä poikkeamista jo suunnitellusta viikkoaikataulusta tai liikkuma-alueesta. Yleisimmät perusteet poikkeamisen hakemiseen ovat perhesyyt, terveydenhuolto, toimeentulo, työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoito tai jokin muu vastaava hyväksyttävä syy. Koevapauteen sijoitettu on velvollinen hyvissä ajoin etukäteen hakemaan Rikosseuraamuslaitokselta luvan olla noudattamatta suunnitelmaa. (L 629/2013.) Lupaa tarvitaan erityisesti, jos halutaan poistua sallitulta liikkuma-alueelta. Liikkuma-alueella tarkoitetaan sitä aluetta, jolla koevapauteen sijoitettu henkilö saa liikkua toimintavelvoitteen aikana ja/tai vapaa-ajalla (Rikosseuraamuslaitos 2020d).

Valvotun koevapauden poikkeuslupa perustuu samankaltaiseen inhimilliseen perusoikeuteen, kuin vankien poistumisluvat. Poistumisluvista säädetään vankeuslain luvussa 14 ja sen 15:n mukaan kerrotaan, että vangilla on oikeus hakea poistumislupaa yhteyksien säilyttämisen ja yhteiskuntaan sijoittumisen tukemiseksi sekä vähentääkseen vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja. (L 767/2005.)

Valvotun koevapauden valmistelussa vangille tehdään rangaistusajansuunnitelma. Suunnitelmassa tulee näkyä muun muassa vangin toimintavelvoitteen ja vapaa-ajan liikkuma-alueet. Alueet voivat olla samanlaisia tai ne saattavat poiketa toisistaan hyvinkin paljon. Liikkuma-alueeseen vaikuttaa koevapaudessa olevan työn luonne tai opiskelupaikka. Rangaistusajansuunnitelmaan olisi tärkeää osata jo hyvissä ajoin tehdä tarkat alueet ja ottaa huomioon myös vapaa-ajan liikkuminen. Hyvä ja ennalta tarkkaan suunniteltu rangaistusajansuunnitelma vähentää poikkeuslupien tarvetta.

3 Sähköinen valvonta

Tässä luvussa esittelemme valvotun koevapauden kehitystä Suomessa ja samalla tuomme esiin sähköisen valvonnan toimivuutta. Sähköisen valvonnan vaikutusta uusintarikollisuuteen on ollut vaikea tutkia, koska siihen ei ole löytynyt kelvollista vertailuryhmää. Kappaleessa tuodaan myös

esiin sähköisen valvonnan eri mallit muissa pohjoismaissa. Sähköisen valvonnan kriteerit ovat hyvin samanlaiset pohjoismaissa.

3.1 Valvotun koevapauden kehitys Suomessa

Ennen valvottua koevapautta vankeinhoidossa oli käytössä aikaistamisjärjestelmä. Sillä tarkoitettiin sitä, että vankeudessa oleva vanki saatettiin päästää vapauteen ennen ehdonalaista vapauttamisen ajankohtaa. Vapautumista voitiin aikaistaa, jos vangin vapauttamissuunnitelmaan liittyneiden jatkotoimenpiteiden toteuttaminen olisi ollut mahdotonta ehdonalaisessa vapaudessa. Aikaistaminen saattoi tulla kyseeseen myös, jos se liittyi vangin terveydenhuoltoon tai kuntoutukseen tai perhe- tai sosiaalisista syistä. (Mäkipää 2010, 15.)

Valvottu koevapaus ja aikaistamisjärjestelmä eroavat toisistaan siinä, että koevapauteen kuuluu valvonta. Aikaistamisjärjestelmässä vankia ei valvottu, lukuun ottamatta mahdollista ehdonalaista vapauden valvontaa. Toinen ero oli siinä, että aikaistamisjärjestelmässä ehdonalaista vapautta ei voinut perua, kun taas valvotun koevapauden voi perua, mikäli edellytykset muuttuvat tai ehtoja rikotaan. Kolmas ero on siinä, että valvotun koevapauden maksimi aika on kuusi kuukautta, kun taas ehdonalaisten vapauttamisen aikaistaminen saattoi olla yli vuoden pituinen. Erona on myös se, että valvotusta koevapaudesta säädetään vankeuslailla, kun taas aikaistamisperusteista säädettiin alemman asteisella normilla eli Oikeusministeriön vankeinhoidon määräyksellä. (Mäkipää 2010, 15.)

Vankeusrangaistuksen suorittamisesta haluttiin tehdä aiempaa ennustettavampi ja suunnitelmallisempi prosessi. Näin vangilla olisi mahdollisuus lisätä avoimuutta olosuhteisiinsa asteittain. Valvottu koevapaus osoitti, että vankeinhoito oli siirtymässä kohti avoseuraamuksen suuntaa. Haluttiin luoda uusi seuraamus, jonka avulla pystyttiin vähentämään vankilan käyttöä, vähentää uusintarikollisuutta, mikä oli taloudellisesti kannattavampaa. Valvotun koevapauden avulla saatiin myös uusia vankipaikkoja. (Mäkipää 2010, 194.)

Suomessa asetus valvotusta koevapaudesta astui voimaan 1.10.2006 (Laki rikoslain muuttamisesta 780/2005). Koevapauden tarkoituksena on edistää vankeusrangaistusta suorittavien sopeutumista takaisin yhteiskunnan jäseniksi, lisätä vangin valmiutta elää rikoksetonta elämää ja hallita kasvavia vankilukuja. Uudistusten taustalla oli kansainväliset ihmisoikeussopimukset, mitkä velvoittivat päivittämään vankeutta koskevat säännökset ajan tasalle. (Mäkipää 2010, 2-3.) Laki valvotusta koevapaudesta astui voimaan 1.1.2014.

Vuonna 2006 uuden vankeuslain myötä siirryttiin suunnitelmalliseen ja yhtenäiseen täytäntöönpanoon. Tämän lisäksi käyttöön otettiin valvottu koevapaus. Päivittäinen vankien keskimäärä on laskenut 2000-luvun puolestavälistä lähtien. Vuoden 2020 lasku on johtunut koronaepidemian takia tehdyistä rajoituksista. Valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden päivittäinen keskimäärä on kaksinkertaistunut 2010-luvulta kuten (kuva 3) osoittaa. Vuonna 2011 valvotussa

koevapaudessa oli keskimäärin 113 vankia, kun taas vuonna 2020 päivittäinen keskimäärä oli 227 vankia. Koevapauksien määrä on kasvanut huomattavasti. Uusia koevapauksia alkoi vuonna 2011 426 kappaletta ja vuonna 2020 luku on melkein kaksinkertaistunut 828 kappaletta. Päättyneiden koevapauksien keskipituus oli 97 päivää ja 18 prosenttia koevapauksista päättyi peruutukseen. Peruuntuneiden koevapauksien prosenttimäärä on pysynyt suhteellisen samana, tosin vuonna 2013 peruuntuneiden prosenttimäärä oli vain 13 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2020c, 14.)

Vuosi	Aloitettut	Päättyneet	Peruutettut	Peruutettut % päättyneistä	Koevapaudessa keskimäärin päivässä	Koevapauden keskimääräinen pituus (pv)
2011	426	394	69	18	113	100
2012	544	526	94	18	150	101
2013	504	513	65	13	151	108
2014	615	596	98	16	168	102
2015	702	657	104	16	209	108
2016	690	687	123	18	203	110
2017	754	774	125	16	214	104
2018	749	754	146	19	207	99
2019	854	795	137	17	216	97
2020	828	871	154	18	227	97

Kuvio 3: Valvotut koevapaudet Suomessa vuosina 2011-2020. (Rikosseuraamuslaitos 2020c, 32)

Tutkimuksien mukaan valvottu koevapaus on toimiva osa asteittaista vapautumista ja se on vastannut sille osoitettuihin tavoitteisiin. Valvotun koevapauden kautta vapautuneista 20 prosenttia oli uusinnut rikoksen, joka on johtanut johonkin seuraamukseen. Vankilasta suoraan vapautuneista oli 39 prosenttia syyllistynyt uuteen rikokseen. Tämä voidaan ainakin osittain selittää sillä, että koevapauteen valikoituu sellaiset vangit, jotka ovat motivoituneet ja jotka haluavat saavuttaa sille asetettuja tavoitteita. Koevapauksien määrien lisääntyessä valikoitumisen merkityksen odotetaan kuitenkin vähenevän. Koevapauden katsotaan olevan yksi parhaimmista uudistuksista vankeinhoidossa, vaikkakin se koettiin työlääksi ja vaativaksi työtehtäväksi. (Hartoneva ym. 2015, 388-389.)

3.2 Sähköisesti valvotut seuraamukset pohjoismaissa

Suomalaisen koevapausjärjestelmän perustana on ollut ruotsalainen malli. Ruotsissa on otettu jo vuosituhatien alussa käyttöön seuraamus, joka tunnettiin nimellä intensiivivalvonta. Vuonna 1994 käynnistettiin kokeilu, jossa pystyi suorittamaan maksimissaan kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen valvotusti kotioloissa. Tämän seurauksena vuonna 2001 käyttöalaa

laajennettiin niin, että pitkää vankeusrangaistusta suorittava pystyi myös hakeutumaan ns. intensiivivalvontaan tuomion loppu vaiheessa. (Mäkipää 2010, 45.)

Vuonna 2007 Ruotsissa tuli voimaan uusi vankilasta vapautumista koskeva säätely. Siinä sähköisestä valvonnasta tuli yksi vaihtoehto yhteiskuntaan sopeuttamisessa. Sen tarkoituksena on vaihteellinen siirtyminen normaalielämään ja se toteutetaan yksilöllisesti. Se myös sisältää monenlaista valvontaa ja tukea. Sähköisen valvonnan enimmäisaika on sama kuin Suomessa eli kuusi kuukautta. (Mäkipää 2010, 45-46.)

Ruotsissa on neljä edellytystä, jotta vanki voi hakea sähköiseen valvontaan. Niitä ovat 1) tuomiosta tulee suorittaa vähintään puolet vankilassa, vähintään kolme kuukautta, 2) uusintarikollisuuden riski on vähäinen ja ehtojen noudattaminen on todennäköistä, 3) vangilla pitää olla asunto ja 4) hänen on käytävä joko töissä tai opiskella tai oltava jotain muuta kuntouttavaa toimintaa. Valvontatapa on hyvin samanlainen kuin Suomessa valvontarangaistuksessa eli tuomitulla on jalkapanta ja asunnossa kotipääte. Hän saa poistua asunnostaan vain ennakkoon suunnitellun aikataulun mukaisesti. Hänellä on myös ehdoton päihteidenkäyttökielto ja sitä valvotaan puhallus- ja virtsatestein virkahenkilöiden toimesta. (Mäkipää 2010, 45-46.)

Norjassa otettiin vuonna 2008 käyttöön koeluontoisesti vastaavanlainen järjestelmä kuin Ruotsissa. Aluksi sähköistä järjestelmää käytettiin kahdessa tilanteessa; lyhyen ehdottoman rangaistuksen sijaan ja ehdottoman vankeusrangaistuksen viimeisenä vaiheena. Sitä pidetään vankeusrangaistuksen suorittamisen eräänlaisena muotona, ei seuraamusmuotona. Sähköiseen valvontaan voi Norjassa päästä, jos se vaikuttaa henkilön uusintarikollisuuteen, vangilla on työ-, opiskelu- tai jokin muu toimintapaikka. Maksimiaika Norjassa on neljä kuukautta. Norjassa ei voi päästä sähköiseen valvontaan, jos on tuomittu seksuaalirikoksesta, vakavasta väkivaltarikoksesta tai jos rikos on tehty omassa asunnossa kotitalouden jäseniä kohtaan. Myös Norjassa on päihteettömyysvelvollisuus ja valvonta on olennainen osa prosessia. Rikkeistä ja ehtojen rikkomisesta joutuu takaisin vankilaan. (Mäkipää, 2010 46-47.)

Tanskassa on myös käytössä sähköinen valvonta. Sitä voi suorittaa vain enintään kolmen kuukauden ehdottoman rangaistustuomion saaneet. Sähköinen valvonta on tarkoitettu kaikille muille tuomituille paitsi niille, jotka ovat saaneet lyhyet tuomiot ase- ja räjähdelain säädännön rikkomisesta. Tanskassa on myös edellytyksenä se, että tuomitun tulee käydä töissä tai muussa toiminnassa. Tuomitun tulee sitoutua päihteettömyyteen ja osallistua rikosentorjunnalliseen ohjelmaan. Myös Tanskassa käytetään valvonnassa jalkapantaa ja tuomitulle on tehty toimintaohjelma, jonka mukaan hän saa poistua asunnosta. Valvontaa suoritetaan myös tuomitun kotona, johon hänen on suostuttava. (Mäkipää 2010, 47.)

Sähköinen valvonta tarkoittaa vankeusrangaistuksen suorittamista vankilan ulkopuolella. Pohjoismaissa yhtenäistä sähköistä valvontaa suorittaville on se, että heillä tulee olla asunto tai muu hyväksyttävä paikka asua, päivätyö tai opiskelupaikka tai jokin kuntouttava toiminta ja

mahdollisen puolison suostumus, että tuomittu voi asua samassa taloudessa. Sähköisessä valvonnassa on määritelty ajat, jolloin henkilön pitää olla asunnossaan. Elektronisen valvonnan avulla pystytään tarkistamaan, onko rajoituksia rikottu. Myös päihteiden käyttö on kielletty rangaistuksena aikana kaikissa pohjoismaissa. (Kriminalomsorgen 2019.) Sähköisen valvonnan tarkoituksena on vaikuttaa vangin motivaatioon muuttua ja vähentää uusintarikollisuutta (Rikosseuraamuslaitos 2017). Sähköisen valvonnan avulla tuomittu pystyy myös säilyttämään jo olemassa olevan työ- tai opiskelupaikan (Mäkipää 2010, 48).

3.3 Sähköisen valvonnan toimivuus

Sähköisellä eli elektronisella valvonnalla tarkoitetaan teknologiaan perustuvaa valvontaa. Koevapauteen sijoitetulle henkilölle asennetaan joko nilkkaan, ranteeseen tai vyötärölle panta ja tämän lisäksi hänelle annetaan haltuun GPS- ja GSM-tekniikkaan perustuva seurantalaitte eli 2track puhelin. (Hartoneva ym. 2015, 398.) Valvonnan sisältö tulee arvioida ja määrittää yksilöllisesti koevapauteen sijoitetun tarpeiden mukaan. Valvonnan riittävyys on mitoitettava niin, että ehtojen noudattamista pystytään valvomaan. (Hartoneva ym. 2015, 399.) Sähköistä valvontaa käytetään valvotussa koevapaudessa, valvontarangaistuksessa ja tehostetussa matkustuskiellossa, tutkinta-arestissa ja yhdistelmä-rangaistuksessa.

Alun perin sähköisen valvonnan etuna on se, että näin saadaan vankipaikkoja vapautettua. Tämän kaltaisen valvonnan avulla vankilukuja on saatu alaspäin, kuitenkin vaarantamatta yleistä turvallisuutta tai järjestystä. Vankilukujen pienentämisen avulla on näin pystytty säästämään resursseja. Valvottuun koevapauteen kuuluvan sähköisen valvonnan etuja on myös se, että koevapauteen sijoitettu pystyy asumaan omassa kodissaan, käymään töissä, opiskelemaan tai osallistua kuntouttavaan toimintaan, mitä ei pystytä vankilassa järjestämään. Tämä edesauttaa koevapaudessa olevaa sijoittumaan paremmin yhteiskuntaan ja saamaan parempaa kuntoutusta, estämään laitostumista ja antaa koevapaudessa olevalle mahdollisuuden elää normaalia elämää mahdollisen perheensä kanssa. (Mäkipää 2010, 49.)

Negatiivisena puolena sähköisessä valvonnassa on pidetty sitä, että se saattaa olla psykologisesti raskasta ja koevapaudessa oleva saattaa kokea oman asunnon vankilaksi. Tähän vaikuttavat omalta osaltaan muun valvonnan tiheys ja valvontatapa. (Mäkipää 2010, 50.) Sähköisen valvonnan lisäksi koevapaudessa olevan velvollisuus on käydä valvontakäynneillä vankilassa. Yhteistyössä vankilan kanssa tukipartio suorittaa valvontaa tekemällä muun muassa kotikäynnejä ja ottamalla päihdetestejä. Valvonta pitää suorittaa aiheetonta huomiota herättämättä, eikä se saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa valvottavalle (Mäkipää 2010, 37). Koevapauteen lähtevälle laitetaan yleensä nilkkaan lähetin eli valvontapanta. Tämän on myös ajateltu vaikuttavan negatiivisesti, antamalla leiman valvottavalle. Valvottavalle saattaa tulla tunne, että hänet tuomitaan muiden silmissä ja hänen oma käsityksensä itsestään voi muuttua. (Mäkipää 2010, 50.)

Sähköisen valvonnan vaikutusta uusintarikollisuuteen on pyritty tutkimaan, mutta sen haasteena on ollut vaikeuksia löytää kelvollista vertailuryhmää tutkimukseen. Henkilön päästessä valvottuun koevapauteen tai muuhun sähköiseen valvontaa edellyttää, että hänellä on pienempi riski syyllistyä uusintarikollisuuteen. Ne, joilla lähtökohdat ovat heikommat ja uusimiskäsi on suurempi, eivät välttämättä edes hae valvottuun koevapauteen tai heillä ei ole mahdollisuuksia täyttää valvotun koevapauden edellytyksiä. (Mäkipää 2010, 53.) Näin ollen vertailujen tekeminen on ollut vaikeaa.

Villmanin (2022) artikkelissa todetaan, että sähköinen valvonta luo mahdollisuuksia tehdä rangaistuksesta inhimillisempää, kustannustehokkaampaa ja sen avulla henkilö pystyy paremmin integroitumaan yhteiskuntaan. Kuitenkin valvonnan ohella olisi tärkeää myös huomioida tuomittujen aikaisemmat opitut taidot ja työkokemus. Heille olisi hyvä tarjota mahdollisuus tehdä omaa työtä eikä panostaa liialti kuntouttavaan työhön. Myös joillekin valvottu koevapaus voi olla hyvinkin stressaavaa ja tuoda taloudellista painetta, koska heidän aikaisempi työpaikkansa ei välttämättä sovellu valvottuun koevapauteen. Siten onkin tärkeää, että valvotun koevapauden ja sähköisen valvonnan realiteetit pitää ehdottomasti selvittää tuomitun kanssa.

Artikkelissa huomioitiin viisi eri teemaa liittyen sähköiseen valvontaan. Sähköinen valvonta koettiin 1) ”porkkanana” kohti muutosta, koska se helpottaa ja valmistaa tuomittua kohti vapautta ja se 2) tarjoaa paremman mahdollisuuden integroitumiseen. Toisaalta sähköinen valvonta saattoi 3) tuntua liian vaativalta ja tiukalta, 4) ei sisältänyt ”oikeaa” työtä ja näin ollen muodosti 5) taloudellisen paineen. Kuitenkin sähköistä valvontaa arvostetaan ja yleisestikin lähes kaikki tuomitut toivovat pääsevänsä siihen. Sitä pidetään hyvänä rangaistusmuotona ja se antoi uuden suunnan elämälle. (Villmann 2022, 15.)

4 Tietoperusta

Tietoperustan viitekehyksenä esittelemme tutkimuksia yhteistyön vaikutuksesta, dialogisuuden merkityksestä ja vuorovaikutuksesta asiakastyöskentelyssä. Hallintolaki (434/2003) määrittelee hyvän hallinnon perusteet, joita tulee soveltaa päätöksenteossa Rikosseuraamusalalla. Käymme läpi tietoperustassa tasapuolisen sekä laadukkaan päätöksenteon kriteereitä, sillä aihe nousi esiin empirian pohjalta. Tarkastelemme tietoperusta osuudessa myös tasavertaisen kohtelun kriteereitä.

Etsimme useista eri lähteistä tutkimustietoa poikkeuslupaprosesseista, mutta kyseisestä aiheesta ei ole vielä tehty ainuttakaan tutkimusta tai emme ainakaan löytäneet tutkimuksia. Tutkimuskysymystemme kautta on kuitenkin oleellista tuoda esiin tutkimuksia vuorovaikutuksen merkityksestä ja yhteistyön vaikutuksesta asiakastyöskentelyssä. Halusimme tuoda työsämme esiin sellaisia tutkimuksia, jotka koskettavat Rikosseuraamuslaitoksen asiakaskuntaa, jotta tietoperusta peilaisi parhaiten tutkimuksemme aineistoon.

4.1 Yhteistyön vaikutus asiakastyöskentelyssä

Rantanen, Järveläinen, Lindström & Marjanen ovat (2018) tekemässään tutkimuksessa käsitelleet yhteistyön merkitystä valvotussa koevapaudessa olevaan henkilöön. Heidän tutkimuksensa tarkoitus oli tuoda esiin uusia näkökulmia valvottua koevapautta valmistelevien sekä toteuttavien henkilöiden osaamiseen. Yhteistyön merkitystä käsiteltiin laajalti viranomaisyhteistyön näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksen tulokulmina käytettiin valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden, sekä rikosseuraamustyöntekijöiden kokemuksia aiheesta. (2018, 51, 88.)

Rantasen ym. tutkielmassa nousi esiin vuorovaikutusosaaminen, mikä korostui varsinkin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden ja valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden yhteistyön toimivuudessa. Tärkeänä myös kuvattiin, että rikosseuraamustyöntekijä tekee työtään omalla persoonalla ja ennen kaikkea ihmisenä, joka ei ole osa kasvotonta virkamieskoneistoa. Oman persoonan käytössä nähtiin myös riskejä yhteistyön toimivuuden osalta. Koettiin, että liiallinen läheisyys ja tuttavallisuus voivat johtaa työntekijän ja valvotussa koevapaudessa olevan henkilön roolien sumentumiseen. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole korostaa asiakkaan ja virkamiehen välistä hierarkiaa, vaan pitää tämä tieto koko ajan läsnä. (Rantanen ym. 2018, 51-52.)

Yhteistyön tärkeyttä kuvattiin myös virkamiesten ja koevapaudessa olevien henkilöiden omaisten sekä muiden toimijoiden kanssa. Tutkimuksessa tukipartiossa työskentelevät virkamiehet painottivat yhteistyön merkitystä asiakkaan omaisten kanssa. Valvontakäynneissä esiin nousi hienovarainen toteuttaminen esimerkiksi kotona, kun asiakkaalla on käymässä muita siviilivieraita tai käyntejä työpaikoilla ja kouluissa. Yhteistyö nähtiin toimivaksi, kun valvontakäynnit pystyttiin toteuttamaan ilman suurempaa huomiota. Resurssikysymykset määrittelevät tutkimuksen mukaan rajan, missä määrin yhteistyötä voidaan tehdä. (Rantanen ym. 2018, 51-52.)

Tutkimuksessa selvisi, että valvotussa koevapaudessa olevat henkilöt useasti kritisoivat Rikosseuraamuslaitoksen välistä yhteistyötä. Koevapauden valmisteluvaiheessa vain muutamat tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat mukana kokouksissa, missä koevapautta suunnitellaan yhdessä eri tahojen kanssa. Useimmilla ongelmaksi nousi työntekijöiden vaihtelevuus. Valvotun koevapauden prosessin aloitti rikosseuraamusesimies ja prosessia jatkoivat erityisohjaajat. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt kokivat, että joissain tapauksissa vastuunjako ei ollut tarpeeksi toimivaa. (Rantanen ym. 2018, 89.)

Yleisesti yhteistyö valvonnan ja valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden kesken kuvattiin toimivaksi. Yhteistyötä usein helpotti se, että tukipartiossa työskentelevät ihmiset saattoivat olla tuttuja jo vankilasta ajalta ennen valvottua koevapautta. Kohtaamiset nähtiin inhimillisinä ja tuttavallisina sekä toiminta nähtiin joustavana sekä koevapaudessa olevia henkilöitä kunnioittavana. Poikkeuslupien kannalta yhteistyö koettiin joustavana ja usein anottuihin poikkeamiin saatiin myönteinen lupa. Tutkimuksessa selvisi, että valvonnan ja asiakkaan yhteistyö koettiin elementtinä rikoksettomaan elämään. (Rantanen ym. 2018, 94-97.)

4.2 Dialogisuuden ja vuorovaikutuksen merkitys asiakastyössä

Vuorovaikutus on kahden ihmisen välistä vastavuoroista kommunikointia, joko puhuen, elein tai ilmein yms. Hyvä vuorovaikutus on luottamuksellista ja avointa. (Mönkkönen 2017, 42.) Myös vankilan työntekijän ja koevapaudessa olevan henkilön vuorovaikutus pitää olla toimivaa, jotta molemmat saavuttavat haluamansa tavoitteensa. Tasa-arvoinen, yhdenvertainen, inhimillinen ja johdonmukainen menettely kasvattaa työntekijän arvoa. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on parantaa asiakkaiden ja henkilöstön välistä vuorovaikutusta (Rikosseuraamuslaitos, 2020).

Dialogisella asiakastyöllä tarkoitetaan ihmisarvoon perustuvaa tapaa tehdä työtä. Siinä asiakas nähdään aktiivisena ja osallistuvana vaikuttajana. Dialogissa työntekijän on oltava valmis kuuntelemaan asiakasta ja ymmärtämään hänen näkökulmansa asioihin. Dialogisessa työskentelyssä pitää työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus olla vastavuoroista (Vernerin 2019.) Vastavuoroisuus on dialogisuuden yksi tärkeimmistä elementeistä. Asiakassuhteessa tämä tarkoittaa sitä, että suhde nähdään molemminpuolisena ymmärryksenä ja siinä mennään molempien ehdolla, ei vain toisen ehdoilla (Mönkkönen 2007, 87).

Järveläisen & Rantasen (2019) tutkimus toi esiin sosiaalisen vuorovaikutuksen tärkeyden. Sosiaalisella vuorovaikutuksella vankilan työntekijä yrittää saada vangissa aikaan muutoksen kohti parempaa ja rikoksettomampaa elämää. Työntekijä pystyy myös havainnoinnin ja vuorovaikutuksen avulla ehkäisemään turvallisuusuhkia. Keskusteltaessa tuesta ja kuntoutuksesta työntekijä nähdään ohjaajana, jonka tarkoituksena on saada aikaan muutosta. Hänen tavoitteenaan on tukea rikoksentehtäviä irrottautumaan rikollisesta elämäntavasta motivoivan keskustelun ja muiden ammatillisten menetelmien avulla. Sovittujen ja säännöllisten tapaamisten takia työntekijän ja rikoksentehtäjän vuorovaikutussuhde nähdään normaalina kahden henkilön suhteena.

Vuorovaikutuksellinen lähityö tarkoittaa tapaa, jolla korostetaan vankien ja vankilan työntekijöiden välistä kanssakäymistä. Sillä vahvistetaan vankien päihteettömyyttä ja arkielämäntaitoja. Keinoina tähän käytetään neuvontaa, motivointia, ohjausta ja toiminnallisia aktiviteetteja. Vuorovaikutuksellisesta lähityöstä on tullut olennainen osa vartijoiden työtä. Käytännössä se ilmenee vankien kanssa keskusteluna ja puhuttamisena. Aikaisempaan valvontapainotteiseen vartijan työhön verrattuna vuorovaikutuksellinen lähityö haastaa vanhat käytännöt. (Ylisassi, Seppänen, Uusitalo, Kalavainen & Piispanen 2016, 18.)

4.3 Täydentävää, risteytyvää vai salattua vuorovaikutusta

Vuorovaikutus perustuu transaktioanalyysi (Transactional Analysis, TA) teoriaan, mikä on psykiatri Eric Bernen (1910-1970) laatima malli persoonallisuuden, ihmissuhteiden ja vuorovaikutuksen ymmärtämiseksi. Tällä tarkoitetaan yksilön välisten vuorovaikutustapahtumien analyysia. Transaktioanalyysia on käytetty myös persoonallisuus- sekä ihmisen kehitysteorian ja

psykopatologian teoriana. Tämän analyysin mukaan vuorovaikutus voi olla luonteeltaan täydentävää, risteytyvää tai salattua. Täydentävällä transaktioilla tarkoitetaan kahden toisiaan vuorovaikutuksellisesti täydentävän henkilön välistä kanssakäymistä. Se on katkeamatonta, odotettua ja asianmukaista transaktiota. (Mikkonen 2006, 328-333.)

Puolestaan risteytyvällä vuorovaikutuksella tarkoitetaan transaktiota, missä henkilöt eivät täydennä toisiaan. Siinä toisen antama vastaus toimii ärsykkeenä, koska se ei täydennä transaktiota. Tämän seurauksena on yleensä viestinnän katkeaminen. Tämä myös aiheuttaa konflikteja, stressiä ja väärinymmärrystä vuorovaikutuksen molemmille osapuolille. Toisaalta tämä saattaa myös johtaa hyvään vuorovaikutukseen, koska sillä saattaa olla myös rauhoittava vaikutus, jos tilanteessa on esimerkiksi ärsyntynyt vanki ja rauhallinen työntekijä. Salattu vuorovaikutus tarkoittaa sitä, että henkilö sanoo toista, mutta tarkoittaa toista asiaa. Tässä saattaa olla kyseessä tilanne, missä esimerkiksi vanki häpeää tai ei kehtaa kertoa totuutta omista teoistaan. Transaktiot muodostuvat vastauksista ja ärsykkeistä. Vuorovaikutus jatkuu hyvänä, mikäli se on koko ajan täydentävää ja ärsykeisiin reagoidaan. Vuorovaikutuksen toimiessa transaktio on asianmukaista ja odotettua. (Mikkonen 2006, 328-333.)

4.4 Hyvään hallintolakiin perustuva laadullinen päätöksenteko

Koko viranomaistoimintaa ohjaavat yleisesti pätevät ohjeet ja määräykset, jotka kaikki perustuvat hallintolakiin. Jokaisen toimenpiteen ja päätöksen on oltava perusteltu tähän lakikoelmaan viitattaessa. Ei siis liene yllätys, että hyvää hallintoa ja toiminnanohjausta luotaessa ja ylläpidettäessä, on hyvä pitää pohjana tätä lakikokoelmaa ja tietää sen sisältö. Hyvässä hallinnossa on siis kysymys toimintamallista, joka ohjaa kaikkea viranomaistoimintaa (Parviainen 2010, 106).

Laadullinen päätöksenteko perustuu siihen, että luodaan laadukriteerit, jonka perusteella luodaan ohjeistus siitä, miten nämä laadulliset kriteerit täytetään. Laadullisia kriteereitä laadittaessa hallintolaki toimii sen selkärankana. Viranomaisella on poikkeuslupa asiassa ratkaisuvollisuus tai ratkaisupakko. Viranomaisen harkintavalta päätöksen teossa on jaoteltu oikeusharkintaan ja tarkoituksenmukaiseen harkintaan. (Mäenpää 2016, 298, 303.)

Lupia käsiteltäessä päätöksenteko on sekä oikeusharkinnan ja tarkoituksenmukaisuusharkinnan välimuoto. Päätöksen sisältövaatimuksissa täytyy tulla selkeästi ilmi päätöksen perustelut. Lisäksi päätöksessä on mainittava yksilöity tieto siitä mihin asianomainen on oikeutettu tai velvoitettu tai tieto siitä, miten asia on muutoin ratkaistu. Päätöksessä ei voida esittää osittaisia ratkaisuja tai vaihtoehtoisia lopputuloksia. Päätöksen täytyy olla siten yksiselitteinen ja helposti ymmärrettävään muotoon kirjoitettu. (Mäenpää 2016, 306.)

Hallintolaki määrää, että kirjallisessa päätöksessä tulee aina käydä ilmi päätöksentekijän nimi, ajankohta sekä perustelut. Tämä on tärkeää siksi, että asianomainen voi tarvittaessa olla

yhteydessä mahdollisten virheiden ilmetessä virkamieheen, joka on päätöksen tehnyt. Päätöksessä on myös tultava ilmi asianomaiset, joihin päätös suoranaisesti kohdistuu. (Mäenpää 2016, 307-308.)

Hallintolaki ei edellytä viranomaisen allekirjoitusta päätöksessä, mutta hyvään hallintotapaan kuuluu allekirjoittaa päätökset. Vaikka päätöstä ei allekirjoiteta, päätöksestä on käytävä ilmi lisätietojen antajan nimi. Suomen perustuslain (731/199) 21§:n 2 momentissa mainitaan oikeus saada perusteltu päätös, tämä kuuluu hyvän hallinnon takeisiin. Vaikka päätöstä koskee, muutoksenhakukielto, se ei poista perusteluvelvollisuutta. (Mäenpää 2016, 209-310.)

Perusteluista on käytävä ilmi ne oikeudelliset perusteet, joissa niihin viitataan. Muita laadullisia vaatimuksia ei ole asetettu. Tehdyt päätökset eivät voi perustua pelkästään viranomaisen määräyksiin, ohjeisiin tai pelkästään virkamiehen omaan harkintaa, tämä johtuu siitä, että julkisen vallankäytön on perustuttava lakiin. Perusteluna ei toimi pelkästään vaatimusten täyttymättömyys, vaan nekin on pystyttävä perustelemaan lain puitteissa. Päätöksen perustelemattomuus voidaan toteuttaa, jos erityinen kiire sitä vaatii tai jos ne on tuotu julki jo kyseessä olevan tapauksen esittelylistassa. Päätös on aina annettava viipymättä tiedoksi asianomaiselle. (Mäenpää 2016, 310-311.)

Ratkaisun koskiessa henkilön etua, oikeutta tai velvollisuutta, on päätös tehtävä kirjallisesti. Asianomaisen suostumuksella, päätös voidaan antaa myös sähköisessä muodossa. Suullinen päätös voidaan antaa ainoastaan kiireellisiin syihin vedoten tai kun se on välttämätöntä. Lainsäädännön mukaan suullinen tiedoksianto ei ole enää mahdollinen, mikäli asialla ei ole erityisen kiire. Suullisesti annettu päätös täytyy myös viipymättä toimittaa asianosaiselle kirjallisena. Näissä tapauksissa oikaisu tai muutoksenhaun määräaika lasketaan siitä, kun asianosainen on saanut päätöksen kirjallisena. (Mäenpää 2016, 317-318, 336.)

Viranomaisen tulee liittää päätökseensä ohjeet, kuinka päätökseen haetaan oikaisua tai muutosta. Oikaisuvaatimusohje on annettava, kun päätökseen on vaadittava oikaisua ennen valituksen tekemistä. Näissä tapauksissa päätökseen ei ole mahdollista hakea muutosta valittamalla. Mikäli päätöksestä ei ole mahdollista valittaa, täytyy siitakin ilmoittaa päätöksessä. Ohjeiden lisäksi viranomaisen tulee neuvontavelvollisuutensa perusteella antaa tarpeen vaatiessa muutakin muutoksenhakuun liittyvää neuvontaa. Joissain tapauksissa päätökseen saa suoraan hakea muutosta valittamalla, jolloin päätökseen pitää liittää valitusosoitus, missä käy ilmi valituksen vireillepanossa tarvittavat tiedot. (Mäenpää 2016, 319-320.)

Hallintolaki määrittelee oikaisuvaatimusohjeen ja valitusosoituksen vähimmäisisällön. Ohjeessa on tultava esiin oikeus hakea muutosta oikaisuvaatimuksella, valitusosoituksella tai jollain muulla vastaavalla tavalla. Tämän lisäksi muutoksenhakuohjeessa on tultava esiin viranomaisen, jolle oikaisuvaatimus tai valitus on osoitettava, viranomaisen kenen toimivaltaan kuuluu käsitellä oikaisu tai valitus, määräaika ja kuinka se lasketaan, sisältöä tai liitteitä

koskevat vaatimukset, valituksen toimittamista koskevat vaatimukset ja tieto sähköisistä yhteystiedoista. Lain mukaan muutoksen hakuaika alkaa kuluu, kun muutoksenhakuohje on annettu lainvoimaisesti. (Mäenpää 2016, 321-322.)

Viranomaisen tulee antaa päätös viipymättä asianosaiselle tiedoksi. Päätöksestä tulee täytännönpanokelpoinen vasta, kun asianosainen on saanut tiedon päätöksestä. Joissain tapauksissa päätös voi olla toteutettavissa ennen tiedoksiantoa, joita ovat esimerkiksi terveys- ja sosiaalipalvelut. Lupapäätös oikeuttaa toiminnan vasta, kun se on lainvoimainen. Yleensä tiedoksiannon perusmuotona käytetään, tavallista tiedoksiantoa. Tavallinen tiedoksianto tarkoittaa postitse lähetettyä päätöstä, jolloin vastaanottajan katsotaan saaneen päätös tiedoksi seitsemän päivää kirjeen lähettämisen jälkeen. Mikäli päätös annetaan tiedoksi sähköpostitse, katsotaan vastaanottajan saaneen sen tiedoksi kolme päivää sähköpostin lähettämisen jälkeen. (Mäenpää 2016, 330,333.)

4.5 Tasavertaisen kohtelun määritelmä

Suomen perustuslaki (731/1999) määrittelee, että ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia. Säännös käsittää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden pääperiaatteen. Voidaan sanoa, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat samaa asiaa kansankielellä. Lainsäädännöllisesti tasa-arvolain (609/1986) tarkoitus on estää sukupuoleen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvaa syrjintää sekä edistää miehen ja naisen välistä tasa-arvoa. Puolestaan yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on yhdenvertaisuuden toteutuminen sekä edistäminen ja oikeussuojan takaaminen syrjinnän kohteeksi joutuneelle.

Arkielämässä yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) tarkoitetaan sitä, että ketään ei tule syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Syrjintää voi tapahtua myös niin sanotulle valtaväestölle jokapäiväisessä asiointissa Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköissä. Näissä tapauksissa syrjintää voi olla vaikea huomata ja tunnistaa, sillä se on tahatonta. Syrjintää voi esiintyä kahdessa eri muodossa, välillisenä tai välittömänä. (HE 19/2014.)

Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että yksilöä kohdellaan eri tavalla ilman laillisesti hyväksytyä syytä kuin vastaavassa asemassa olevaa yksilöä (Rikosseuraamuslaitos 2015). Kyse voi olla esimerkiksi poikkeusluvan myöntämisestä eri laitosten välillä, mikäli käytänteet eivät ole selkeästi saman ohjeistuksen alla. Näissä tapauksissa syrjintä ei ole tarkoituksenmukaista, eikä virkamies koe toimintaansa lain tarkoittamalla tavalla syrjiväksi.

Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että hyväksi ajateltu yhdenvertainen sääntö, käytäntö tai peruste asettaa, jotkut yksilöt tai ryhmät muita huonompaan asemaan. Välillisenä syrjintänä voidaan ajatella esimerkiksi liian korkeita vaatimuksia johonkin toimintaan tai lupaan. Tällainen syrjintä voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta. Esimerkiksi tiedostettu syrjintä voi olla sitä, että neutraalilta näyttävä sääntö rajaa pois joitain yksilöitä tai ryhmiä automaattisesti. Tiedostamaton syrjintä puolestaan tarkoittaa sitä, että menettelytavan tai säännön syrjivää näkökulmaa ei nähdä, ymmärretä tai huomata. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Rikosseuraamuslaitoksen viranomaisilla on yhdenvertaisuus- ja perustuslakiin liittyvä velvollisuus edistää ihmisten välistä yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus muuttaa sellaisia olosuhteita, mitkä eivät edistä yhdenvertaisuutta (L1325/2014). Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin myös sisältyy ohje tuomittujen kohtelemisesta asiallisesti, inhimillisesti ja keskenään tasavertaisesti (Rikosseuraamuslaitos 2020). Tämän ohjeen mukaan kaikki Rikosseuraamuslaitoksen toiminta tulee perustua tasavertaiseen kohteluun.

Tasavertaiseen kohteluun voi vaikuttaa omalta osaltaan myös henkilökemiat, erityisesti niiden toimimattomuus. Henkilökemiassa on kyse erilaisten ihmisten persoonallisuuksien vaikutuksista yhteistyöhön (Dunderfelt 1998, 14). Työntekijällä ja koevapaudessa olevalla saattaa olla hyvin erilaiset odotukset, vaatimukset tai toiveet toista kohtaa. Oleellista kuitenkin olisi, että henkilöt tulisivat toimeen keskenään yksilöinä, persoonina ja ihmisinä riippumatta siitä mikä heidän statuksensa ovat. (Dunderfelt 1998, 12.)

Välitöntä syrjintää voi tapahtua myös sen takia, että työntekijä on liian stressaantunut omaan työhönsä tai työn kuormittavuuteen. Työntekijän tulisi tunnistaa omat ammatilliset ja henkilökohtaiset rajansa hyvissä ajoin, jotta välttyttäisiin liialta stressiltä. Rajojen ylittäminen saattaa vaikuttaa työntekijän työn laatuun ja heikentää asiakkaan asemaa muihin asiakkaisiin nähden. Oman hyvinvoinnin edistäminen ja itsestä huolehtiminen kuuluvat ammattitaitoon. Ne vaikuttavat olennaisesti oman työskentelyn laatuun ja hyvään ja asiallisiin asiakaskohtauksiin. (Talentia 2017, 50-51.)

4.6 ”Porkkanaa vai keppiä” - muutos motivointiin

Valvotulla koevapaudella on aktivoiva merkitys vangille. Koevapauden avulla vanki joutuu ottamaan vastuuta omasta elämästään kuitenkin määriteltyjen rajojen puitteissa. Koevapautta voidaan pitää hyvänä kannustimena, koska näin vanki huomaa, että omalla toiminnallaan ja panostuksellaan on myönteisiä vaikutuksia. (Mäkipää 2010, 189.) Rajoituksilla tarkoitetaan lähinnä liikkumiseen ja vapaa-aikaan vaikuttavia ja rajaavia sääntöjä. Koevapaudessa oleva voi siis näihin sääntöihin hakea hyvissä ajoin lupaa. Mäkipään (2010) teoksessa haastateltavat pitivät rajoituksia ymmärrettävinä ja kokivat, että ne kuuluivat koevapauteen.

Motivoivan keskustelun avulla pyritään vaikuttamaan vangin motivaatioon elämäntapamuutoksessa. Motivoitumisen ehtona on, että vanki huomaa ja tunnistaa oman tarpeen muutokselle. Työntekijän tehtävänä on auttaa vankia huomaamaan omat arvot, tavoitteet ja muutokseen tarvittavat resurssit. Motivoivassa keskustelussa on tavoitteena saada aikaan konkreettinen suunnitelma elämäntapamuutoksesta. Suunnitelman sisältö mukautuu vangin arvoihin, tavoitteisiin ja resursseihin. Tärkeintä on kuitenkin, että suunnitelma on toteuttamiskelpoinen. (Järvinen 2020.)

Rangaistusajan suunnitelman tarkoituksena on, että siihen merkitään tavoitteet, joihin pyritään vaikuttamaan. Tähän suunnitelmaan merkityt edellytykset sekä kannustimet motivoivat sekä koevapaudessa olevaa henkilöä että työntekijöitä parempaan ja konkreettisempaan työskentelyyn. Koevapaudessa olevaa voidaan motivoida sillä, että suunnitelman noudattaminen edesauttaa saamaan jonkinlaisia etuuksia. Näillä etuuksilla tarkoitetaan erilaisia lupia esimerkiksi poikkeusluvan liikkuma-alueeseen tietyksi ajaksi. (Liimatainen, Rantala, Mäkipää & Tyni 2017, 6.)

5 Tutkimusasetelma

Seuraavaksi käymme läpi opinnäytetyön tutkimusmenetelmää, missä selvennämme empiirisen aineiston hankinta- ja analyysitapoja. Tuomme esiin myös tutkimuskysymykset, joilla peilaamme aineistoa sekä tietoperustan viitekehystä. Luvussa esitellään opinnäytetyön tavoitteet sekä teemahaastattelun ja sähköpostihaastattelun kohderyhmät. Lopuksi pohdimme opinnäytetyön eettisyys- ja luotettavuuskysymyksiä.

5.1 Aiheen valinta ja toteuttaminen

Opinnäytetyö on toteutettu parityöskentelynä. Olemme molemmat työskennelleet pitkään rikosseuraamusalalla Helsingin vankilassa vanginvartijoina. Järvinen siirtyi vuonna 2017 työskentelemään ohjaajaksi Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoon kuuluvaan tukipartioon, mikä vastaa valvotun koevapauden valvonnasta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. Tämän myötä poikkeuslupa-asiat ovat tulleet tutuksi Järviselle. Nyman puolestaan on ollut mukana valmistelussa valvottuja koevapauksia omassa yksikössään Helsingin vankilassa.

Aiheen valinta tuli Järvisen tekemien huomioiden kautta työskennellessä tukipartiossa. Työssään Järvinen kohtaa koevapaudessa olevia henkilöitä eri laitoksista. Työtehtävien yhteydessä keskustellaan muun muassa mahdollisista poikkeusluvista. Poikkeuslupahakemukset ja päätökset kirjataan vankitietojärjestelmään, josta tukipartion ohjaajat saavat tiedon poikkeamisista. Aiheeseen perehtyessämme kiinnitimme huomiota eri laitosten tapoihin käsitellä poikkeuslupahakemuksia ja siihen millainen ohjeistus niistä annettiin koevapaudessa oleville henkilöille.

Opinnäytetyössämme emme halunneet koevapaudessa olevien henkilöiden haastattelujen keskittyvän poikkeuslupien myöntämiskriteereihin, sillä tarkoituksemme ei ollut kuitenkaan tutkia poikkeuslupien syitä, vaan sen taustalla pyörivää prosessia. Haastattelujen edetessä huomasimme kuitenkin, että haastateltavat eivät edes tuoneet esiin myöntämiskriteereihin vaikuttaneita syitä tai taustoja.

Tutkimusluvut hankimme Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä, jotta pystyimme haastattelemaan koevapaudessa olevia henkilöitä. Työntekijöiden sähköpostihaastatteluihin hankimme luvat kyseisten vankiloiden johtajilta sähköpostin välityksellä. Kaikki laitosten johtajat olivat myötämielisiä opinnäytetyömme haastattelulupiin. Aineistomme siis pohjautuu harkinnanvaraiseen otantaan, sillä panostimme laatuun kelvollisen datan saamiseksi, emmekä määrään (Eskola & Suoranta 2005, 18).

5.2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Haluamme opinnäytetyön avulla tuoda esiin eri laitosten toimintatapoja poikkeuslupien käsittelyssä sekä ohjeistuksessa. Lisäksi tutkimme työntekijän ja koevapaudessa olevan henkilön vuorovaikutuksen sekä yhteistyön tärkeyttä poikkeuslupiin liittyen. Käytännöt voivat vaihdella laitoskohtaisesti todella paljon, minkä haluamme tuoda opinnäytetyössämme esiin. Tavoitteena on myös tutkia, toteutuuko tasavertainen kohtelu eri laitoksista sijoitettujen koevapaus henkilöiden välillä poikkeuslupahakemuksien käsittelyssä. Tarkoituksena on tuoda esiin työntekijöiden sekä valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden näkemykset prosessin kulusta.

Mielestämme aihe oli tutkimisen arvoinen, jotta tulevaisuudessa voitaisiin kehitellä esimerkiksi yhtenäinen poikkeuslupahakukaavake ja linjata yhteiset ohjeistukset kaikille, jotta tasavertainen kohtelu toteutuisi. Teimme kuitenkin jo opinnäytetyön alussa selvän rajauksen siihen, että tarkoituksemme ei ole luoda kyseistä hakulomaketta vaan työmme voisi olla hyvä pohja lomakkeen kehittämiseksi. Opinnäytetyömme antaakin hyviä viitteitä, mihin voisi tulevaisuudessa kiinnittää huomiota.

Opinnäytetyömme perustana on kolme tutkimuskysymystä, jotka ovat;

1. Miten Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen valvottujen koevapaushenkilöiden poikkeuslupaprosessit eroavat toisistaan?
2. Miten tasavertainen kohtelu toteutuu poikkeuslupa asioissa valvottua koevapautta suorittavien henkilöiden kesken?
3. Miten vuorovaikutus ja yhteistyö toteutuvat poikkeuslupaprosessissa?

Keskeinen teemamme oli selvittää eri laitosten käytäntöjä poikkeuslupa asioissa, mutta halusimme tuoda esiin myös kysymyksen tasavertaisesta kohtelusta. Rikosseuraamuslaitoksen arvoissa mainitaan tasavertaisesta kohtelusta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamisesta

(Rikosseuraamuslaitos 2020). Mielestämme toisen kysymyksen tärkeys kulki punaisena lankana läpi opinnäytetyöprosessin.

Tutkimusongelmaa käsiteltäessä halusimme tuoda esiin poikkeuslupaprosessin eroavaisuuksia eri laitosten kesken. Tarkoituksemme ei ole kuitenkaan ollut prosessin kehittäminen, vaan enemmänkin tutkia eri laitosten toimintatapoja kyseisessä prosessissa. Toisena lähtökohtana halusimme tuoda esiin rikosseuraamuslaitoksen työntekijän ja asiakkaan yhteistyön toimivuutta poikkeuslupaprosessissa. Mielestämme asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus on oltava sujuvaa ja toimivaa, jotta työskentely on mahdollisimman mutkatonta sekä palvelee molempia osapuolia.

5.3 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyömme tarkoitus on tutkia laitosten erilaisia menettelytapoja poikkeuslupaprosessissa, jolloin tutkimuksemme on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 68). Opinnäytetyömme jakautuu kahteen eri peruspilariin; asiantuntijoiden sähköpostihaastatteluihin sekä koevapautta suorittavien henkilöiden haastatteluihin. Tarkoituksemme oli hankkia laajempaa ymmärrystä valvotun koevapauden poikkeuslupaprosessista valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden sekä työntekijöiden näkökulmasta.

Aineiston keräys on toteutettu menetelmä- ja aineistotriangulaatiolla. Menetelmätriangulaatiolla tarkoitetaan sitä, että aineistonhankinta on perustunut kahteen menetelmään, sähköpostihaastatteluihin sekä teemahaastatteluihin (Eskola & Suoranta 1998, 69-70). Se perustellaan sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä ei saada tarpeeksi kattavaa kuvausta tutkittavasta kohteesta. Aineistotriangulaatio puolestaan tarkoittaa sitä, että aineisto käsittää sekä työntekijöiden että valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden näkökulmat (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Menetelmän käyttäminen toi esiin ristiriidan opinnäytetyössämme. Ristiriidalla tarkoitamme koevapaustaisten ja työntekijöiden eroavia näkemyksiä poikkeuslupaprosessista sekä vuorovaikutuksesta. Triangulaatiolla tarkoitetaan menetelmien, teorioiden ja tietolähteiden yhdistämistä tutkimuksessa. Sen avulla yleisesti lisätään tutkimuksen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 142-143).

Laadullinen tutkimusmenetelmä pyrkii tutkimaan aihetta kokonaisvaltaisesti, jolloin teemahaastattelu ja sähköpostihaastattelu olivat mielestämme parhaat tavat ymmärtää ja tulkita haastateltavien ajatusmaailmaa. Laadullisen tutkimuksen avulla pystyimme selvittämään ilmiötä induktiivisesti sekä deduktiivisesti. Induktiivisuudella tarkoitetaan, jonkin asian päättelystä kokemuspohjaisesti, kun taas deduktiivisuudella tarkoitetaan, että jokin väite halutaan todistaa todeksi (Kallinen & Kinnunen 2022).

Työmme kannalta induktiivinen analyysi näkyy tiedon puutteena aiheestamme, koska valvotun koevapauden poikkeuslupia sekä sen etenemisprosessia ei ole tietääksemme tutkittu

aikaisemmin. Deduktiivinen analyysi puolestaan näkyy työssämme oletuksena siitä, että poikkeuslupaprosessi vaihtelee laitoskohtaisesti todella paljon. Käytimme opinnäytetyön aiheen tutkimisessa teemahaastattelua, johon olimme valinneet valmiit pohjat ja käsitteet, mikä tukee myös deduktiivista analyysiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

5.4 Teemahaastattelu ja sähköpostihaastattelu

On olemassa monenlaisia haastatteluja ja ne voidaan jakaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluksi osallistujamäärän mukaan. Itse haastattelu voidaan luokitella lomakehaastatteluksi (sähköpostihaastattelu), teemahaastatteluksi tai syvähaastatteluksi. (Kananen. 2017, 90.) Meidän opinnäytetyöhömmä valitsimme sähköpostihaastattelun ja teemahaastattelun.

Teemahaastattelu nähdään puolistrukturoituna menetelmänä. Puolistrukturoidulle haastattelulle on tavallista, että asiasta lähdetään keskustelemaan määrätyn näkökulman kautta, sillä haastattelun teemat on valittu ennalta. Teemahaastattelun teemat eivät kuitenkaan tarkoita samaa kuin aineistonanalyysissä käytetty teemoittelu. Tarkoituksena on tutkia henkilöiden subjektiivisia kokemuksia, mitkä voivat olla yksilön ajatuksia, tunteita ja tietoa asiasta. Teemahaastattelun tarkoituksena on antaa ääni tutkittavalle asialle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Opinnäytetyössämme tutkimuksen perustana oli alun perin tarkoitus käyttää vain teemahaastatteluja. Jouduimme kuitenkin kesken prosessin muuttamaan lähestymistapaa, Covid-19 ohjeistuksen takia. Sähköpostihaastattelu osoittautui parhaaksi vaihtoehdoksi myös vankiloiden työntekijöiden sijainnin perusteella. Tämä tietysti vaikeuttaa absoluuttisen verrannollisuuden tasoa, mutta tuloksista on silti havaittavissa selkeitä riippuvuuksia ja johdonmukaisuuksia. Haastattelutyöliien valintaan vaikuttivat haastateltavien maantieteellinen sijainti (Liite 1) ja se, että koevapaudessa olevilta henkilöiltä pystyimme heti haastattelussa kysymään mahdollisia lisäkysymyksiä (Liite 2).

Haastatteluluvan saatuaamme kysyimme sopiviksi katsotuilta henkilöiltä halukkuutta osallistua opinnäytetyöhön tarvittavaan haastatteluun. Kerroimme haastateltaville mitä tutkimme sekä mitkä ovat haastattelun pääteemat. Näin pystyimme varmistamaan, että keskustelemme niistä asioista, mitkä liittyvät tarkasteltavaan teemaan. (Kananen 2017, 96.) Kävimme myös läpi haastattelun eettiset kysymykset ja takasimme, että haastattelu tehdään anonymiteettiä kunnioittaen. Haastateltaville korostettiin, että he voivat keskeyttää haastattelun, mikäli niin haluavat.

Allekirjoitetun suostumuksen jälkeen sovimme haastateltavan kanssa missä ja milloin haastattelu tehdään. Haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluna, heidän valitsemassaan paikassa. Haastattelut nauhoitettiin, litteroitiin ja sen jälkeen nauhoitteet tuhottiin asianmukaisesti. Yksi haastateltava halusi etukäteen tietää kysymykset, joten lähetimme ne hänelle sähköpostitse. Haastattelut kestivät keskimääräisesti noin 10 minuuttia.

Teemahaastattelussa pyrimme painottamaan koevapaushenkilöiden omaa kokemusta poikkeuslupaprosessista ja teimme heille mahdollisimman helpoksi vastata kysymyksiin omin sanoin. Haastattelun pohjan loi kuitenkin yksitoista kappaletta ennalta valittuja kysymyksiä (Liite2), joilla pyrimme pitämään keskustelun niin, että saisimme vastauksia myös tutkimustamme edistäviin kysymyksiin. Saimme kerättyä dataa laajalti aiheista ja niiden ympäriltä. Data oli pääosin käyttökelpoista ja saimme myös rakenneltua uusia tutkimusteemoja liittyen tutkimukseemme.

Työntekijöitä varten valitsimme sähköpostihaastattelun, sillä mielestämme live haastattelua varten sovittavat ajat, olisivat olleet hankalia toteuttaa. Työntekijöiden sekä meidän aikataulujen yhdistäminen olisi vienyt huomattavasti enemmän aikaa. Tulimme siihen tulokseen, että sähköpostihaastattelu antaa vastaajille aikaa keskittyä kysymyksiin heidän valitsemallaan ajankohdalla.

Sähköpostihaastattelun osalta lähestymistapa oli suoraviivaisempi. Työntekijöille tarkoitetussa haastattelussa kartoitettiin aluksi; ikä, asema, koulutus ja tausta. Tätä tietoa emme kuitenkaan käyttäneet opinnäytetyössämme, sillä katsoimme sen olevan työmme kannalta epärelevanttia. Tämän jälkeen seurasi kysymyspatteri koevapauteen, poikkeuslupiin ja poikkeuslupaprosessiin liittyen (Liite1). Valitsimme kysymykset, jotta saimme laajasti tietoa sekä selvyyttä poikkeuslupaprosessin ymmärtämiseen. Sähköpostihaastattelun toteutimme avoimilla kysymyksillä, sillä tarkoituksemme oli saada vastaajilta omin sanoin tuotettua dataa ja tuoda esiin asioita, joita emme välttämättä osaisi kysyä suljetuilla kysymyksillä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75-76). Työntekijöiden kysymykset poikkeavat haastateltavien kysymyksistä asetelman vuoksi. Haastateltavien ja sähköpostihaastatteluun vastanneiden roolit poikkeuslupaprosessissa ovat erilaiset. Koevapaudessa olevat ovat poikkeusluvan hakijan roolissa, kun taas työntekijät ovat käsittelijän roolissa.

Tarkoituksena oli käydä keskustelua eri teemoista ja saada aikaiseksi hyvää vuorovaikutusta työntekijöiden kanssa. Jouduimme kuitenkin luopumaan keskustelusta, sillä se olisi vienyt liikaa aikaa, koska keskustelu olisi tapahtunut sähköpostien välityksellä. Olimme kuitenkin valmistautuneet siihen, että kyselystä voi tulla pitkäkestoinen, koska kysely tapahtui sähköisesti (Kananen 2017, 112).

Sähköpostihaastattelun, kuitenkin kriittisin kohta Rikosseuraamuslaitoksen toimintatapojen kehittämisen vuoksi on aivan lomakkeen lopussa, jossa kartoitamme vastaajien mielipiteitä poikkeuslupaprosessin kehittämiseen. Kehittämiskohteita tutkiessamme saimme samalla vastauksen siihen, mitkä asiat eivät vastaajien mielestä ole kunnossa ja mihin tulisi tulevaisuudessa keskittyä poikkeuslupaprosessin kehittämiseksi. Data oli käyttökelpoista ja helposti jatkojalostettavissa opinnäytetyömme kannalta.

5.5 Kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmä muodostuu kahdesta pääryhmästä; a) koevapaudessa olevat henkilöt, sekä b) työntekijät, jotka vastaavat valvotuista koevapauksista ja poikkeusluvista. Työntekijöiden ryhmään kuuluu rikosseuraamusesihenkilöitä sekä erityisohjaajia.

Kun koevapaudessa oleva henkilö hakee poikkeuslupaa esimerkiksi liikkuma-alueeseen, kirjaa hänen työntekijänsä hakemuksen vankitietojärjestelmään. Työntekijä tässä yhteydessä voi olla rikosseuraamusesihenkilö, erityisohjaaja, rikosseuraamustyöntekijä, ohjaaja tai vastuuvirkamies. Päätöksen tultua, tieto myönnetystä tai kielletystä poikkeusluvasta siirtyy vankitietojärjestelmässä tukipartion työjonoon, tiedoksi tukipartion ohjaajille. Tämän tiedon perusteella pystyimme valikoimaan haastatteluun koevapauslaisia.

Koevapaudessa olevien henkilöiden haastatteluihin valitsimme sellaisia henkilöitä, jotka ovat hakeneet poikkeuslupia keskimääräistä enemmän, kuitenkin niin, että haastateltavat olisivat eri vankiloista. Valintoihin vaikuttivat poikkeusluvasta syyt eli pyrimme saamaan haastatteluihin eriperustein poikkeuslupia hakeneita henkilöitä. Haastateltavien kohderyhmään kuului kahdeksan (8) henkilöä.

Työntekijät on valittu kohderyhmään, sen perusteella, että he työskentelevät yksiköissä, joista on sijoitettu koevapaushenkilöitä valvottuun koevapauteen Etelä-Suomen alueelle. Valitsimme sellaisia työntekijöitä, jotka valmistelevat aktiivisesti valvottuja koevapauksia sekä ottavat vastaan poikkeuslupa-anomuksia. Opinnäytetyössämme työntekijät olivat rikosseuraamusesihenkilöitä sekä erityisohjaajia. Pyrimme saamaan jokaisesta laitoksesta vähintään yhtä työntekijää vastaamaan lähettämiimme avoimiin kysymyksiin sähköpostitse.

Lähetimme avoimet kysymykset sähköpostitse kahdelletoista työntekijälle. Heistä neljä henkilöä vastasi saman viikon aikana. Kahdeksalle henkilölle jouduimme lähettämään muutaman muistutuksen kysymyksiimme vastaamisesta ja onnistuimme vielä saamaan kaksi vastausta. Eli kohderyhmäämme kuului kuusi (6) henkilöä. Olisimme toivoneet useampia vastauksia, mutta mielestämme kuuden henkilön kohderyhmä edustaa melko kattavasti työntekijöiden osuutta, sillä kaikki vastaukset tulivat eri laitoksista.

5.6 Sisällönanalyysi

Analysoimme aineistomme aineistolähtöisesti, koska tarkoituksemme oli etsiä eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia saadaksemme vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Aineistolähtöinen analyysi perustuu päättelyyn ja tulkintaan, jossa empiirinen aineisto ohjaa teorian viitekehystä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-112). Eli teoria on rakentunut aineistosta saamiemme tulosten pohjalta.

Teemahaastatteluiden ja sähköpostihaastattelun aineistot teemoitettiin eli etsimme tutkimuskysymysten kannalta olennaiset aiheet. Teemat ovat syntyneet aineistoanalyysin tuloksista johdonmukaisesti toistuvina aiheina. Aiheet olivat poikkeuslupaprosessi, vuorovaikutus ja yhteistyö. Teemoittamisen avulla pystyimme etsimään aineistostamme eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia (Hirsjärvi & Hurme 2015, 66-67). Laadullisen tutkimuksen yksi menetelmä on teemoittelu ja se nähdään myös sisällönanalyysimuotona. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 105-106).

Analysoimme ja käsitelimme aineistoa teemojen kautta. Teemojen pääluokat olivat poikkeuslupaprosessi, vuorovaikutus ja yhteistyö. Kirjasimme jokaisen teeman alle valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden sekä työntekijöiden vastaukset tiivistetysti. Vuorovaikutuksen ja yhteistyön osalta tarkastelimme vastauksia kriittisesti ja jaoimme ne kolmeen eri alaluokkaan.

Alaluokat vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä olivat: kuulluksi tuleminen, vuorovaikutuksen toimivuus ohjeistuksessa ja yhteistyö tiedoksiannossa. Jokainen alaluokka jaettiin analyysiosuudessa vielä pienempiin osiin, jotta pystyimme ryhmittelemään vastaukset. Vastaukset ryhmiteltiin samankaltaisuuksien mukaan. Kyseiset alaluokat kuvasivat vuorovaikutuksen ja yhteistyön toimivuutta. Poikkeuslupaprosessin alaluokat olivat poikkeusluvan hakutapa, prosessiin kulunut aika, päätöksenteko ja tiedoksianto. Vastaukset ryhmiteltiin vastaavalla tavalla myös poikkeuslupaprosessin kohdalla eli etsimme vastauksista samankaltaisuuksia.

Esitimme eri kysymykset työntekijöille sekä valvotussa koevapaudessa oleville, pystyimme silti hakemaan aineistosta tutkimuskysymyksiimme liittyviä vastaavuuksia. Koodasimme jokaisen henkilön vastaukset eriväreillä, sillä se helpotti visuaalisesti aineiston tulkitsemista sekä pystyimme värikoodauksen avulla seuraamaan henkilön vastauksia teemakohtaisesti. Teemoittelu sekä värikoodaus auttoivat löytämään vastauksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, kadottamatta tutkimuksemme oleellisinta informaatiota. Tämän jälkeen meidän oli helppo analysoida tutkimuksemme tulokset. Analyysikeinojen avulla pystyimme esittämään luotettavia johtopäätöksiä poikkeuslupien ja vuorovaikutuksen toimivuudesta sekä tasavertaisen kohtelun toteutumisesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-113.)

Aineistonanalyysin tuloksissa merkitsimme haastateltavat H1-8 merkein ja puolestaan sähköpostihaastattelun vastaajat merkitsimme K1-8. Tämän avulla pystymme erottamaan valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden vastaukset työntekijöiden vastauksista. Lainauksissa käytetyt kolme pistettä (...) tarkoittavat tekstistä poistettua tunnistettavaa tietoa.

5.7 Eettisyys ja luotettavuus

Työmme kannalta on tärkeää, että tuomme esiin ainoastaan tutkimukseen osallistuvien näkemyksiä ja kokemuksia poikkeuslupaprosessista. Pidimme huolen siitä, että omat näkemyksemme eivät tulisi ohjaamaan tutkimuksen kulkua. Tutkimuksemme perustuu haastatteluihin ja kyselyihin, mitkä jo itsestään pitävät sisällään monia eettisiä ongelmia. Anonymiteetin

suojaaminen ja korkean vastausprosentin saavuttaminen kulkevat käsikädessä yhdessä luotettavuuden kanssa. (Mäkinen 2006, 92-93.)

Tutkimusaineistosta puhuttaessa luottamuksellisuus tarkoittaa sopimusta, joka on tehty tutkimukseen osallistuvan kanssa. Sopimus katsotaan lain voimaiseksi, kun haastattelija lupaa haastateltavalle, että vain hän käyttää aineistoa ja muilla ei ole mahdollisuutta nähdä aineistoa. Kyseessä on silloin yksilöity tietoinen suostumus, kun haastateltavalle on kerrottu tutkimuksen aihe ja tutkimustavoitteet. (Kuula 2011, 88-89.) Opinnäytetyössämme ennen haastatteluja pyysimme haastateltavilta suostumuksen haastatteluun. Kävimme läpi perusteellisesti opinnäytetyön aiheen sekä tarkoituksen ja kerroimme, että kaikki haastattelu materiaali tuhoetaan, kun opinnäytetyö valmistuu.

Jouduimme jatkuvasti pohtimaan tekemiämme ratkaisuja sekä analyysin kattavuutta suhteessa työmme luotettavuuteen. Kvalitatiivisessa analyysissä aineiston lisäksi apuna on vain tietoperustan tulkitseminen ja ymmärtäminen. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden kriteereiden lähtökohtina toimivat tutkijat itse. Tämän vuoksi luotettavuuden arviointi koskee kokonaisuudessa opinnäytetyöprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 210-211.)

Luotettavuutta tarkastellessa otimme huomioon Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten ja valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden vuorovaikutus- sekä henkilösuhteet. Monella entisellä vangilla on vahvoja mielipiteitä eri laitoksista ja niiden henkilökunnan työskentely tavoista. Useat valvotussa koevapaudessa olevat henkilöt olivat suorastaan innoissaan päästessään osaksi tutkimustamme, jotta he voivat kertoa aitoja mielipiteitään kokemuksistaan. Pelkäsimme aluksi negatiivisten kokemusten ohjaavan haastattelun kulkua, mutta haastattelun edetessä huomasimme pelkomme turhaksi.

Pohdimme myös Järvisen roolia eettisyyden näkökulmasta, sillä hän toimii tukipartion ohjaajana sekä haastattelijana. Kaikilla haastateltavilla oli tiedossa Järvisen työnkuva ja toimimme esiin, että haastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen. Haastattelut suoritettiin Järvisen omalla vapaa-ajalla. Tärkeää oli saada riittävän paljon aineistoa, jotta tutkimus ei olisi jäänyt liian suppeaksi. Haastateltuamme kahdeksaa koevapaudessa olevaa henkilöä totesimme, että emme saaneet enää tutkimuksen kannalta uutta dataa. Kyseinen otanta oli riittävä. Opinnäytetyömme validiteetin kannalta laadullinen tutkimus oli mielestämme paras valinta, sillä tarkoituksemme oli tutkia aihetta kokonaisvaltaisesti ja ottaa huomioon kaikkien kyselyihin sekä haastatteluihin vastanneiden henkilökohtaiset kokemukset aiheesta.

6 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelemme aineiston tutkimustuloksia. Tulokset on eroteltu teemoittelun mukaisesti. Kyseiset teemat ovat vuorovaikutuksen ja yhteistyön merkitys sekä poikkeuslupaprosessin kulku. Ensimmäisessä osiossa käymme koevapauslaisten tuloksia läpi siteerauksien avulla

ja toisessa osiossa työntekijöiden kyselyn tuloksia siteerauksien avulla. Tulokset tuomme esiin näin, koska olemme esittäneet eri kysymyksiä molemmille kohderyhmille. Tasavertaisen kohtelun tuloksia käsittelemme vertailemalla koevapaudessa olevien henkilöiden vastauksia työntekijöiden vastauksiin johtopäätöksissä. Tuomme esiin myös koevapaudessa olevien henkilöiden ja työntekijöiden mahdolliset kehitysideat poikkeuslupaprosessin sekä ohjeistuksen kehittämistä ja mahdollisesta sähköisen kaavakkeen käyttöönotosta poikkeuslupa asioinnissa.

6.1 Aineistona koevapauslaisten kokemukset

Seuraavissa kappaleissa esittelemme koevapauslaisten teemahaastattelun tulokset. Olemme jakaneet kappaleet teemoittelun mukaisesti. Teemat olivat vuorovaikutuksen ja yhteistyön merkitys sekä poikkeuslupaprosessi. Tuloksissa tuomme myös esiin koevapauslaisten mahdollisia kehittämisideoita poikkeuslupaprosessin parantamiseksi.

6.1.1 Vuorovaikutus ja yhteistyön merkitys

Kysimme koevapaudessa olevilta, miten vuorovaikutus ja yhteistyö toimivat poikkeuslupan ohjeistuksessa, tunsiko koevapaudessa oleva, että hän tuli kuulluksi poikkeuslupaa hakiessa, jos tarvittiin lisätietoja poikkeuslupaan ja miten tiedoksianto poikkeuslupapäätöksestä toteutui. Aineistossa vuorovaikutus ja yhteistyö näyttäytyi koevapaudessa olevien vastauksissa niin, että vuorovaikutuksen ja yhteistyön merkitystä kuvattiin sekä koevapautta suunniteltaessa että koevapaudessa.

Neljän haastateltavan mielestä vuorovaikutus oli toimivaa. Kahden haastateltavan mielestä vuorovaikutus oli lähes olematonta, sillä viestintä tapahtui sähköpostin välityksellä. Yhden haastateltavan mukaan vuorovaikutus ei juurikaan toiminut, koska työntekijä oli vaihtunut koevapauden aikana ja koevapaudessa oleva ei ollut tavannut uutta työntekijää.

Yksi haastateltava kertoi, että vuorovaikutus oli aluksi rikosseuraamusesihenkilön kanssa asiallista ja asialinjalla, mutta myöhemmin koevapaudessa oleva koki, että rikosseuraamusesihenkilön asenne muuttui asiattomaksi häntä kohtaan.

Aluksi, ehkä ei oikein toiminut, hän oli siellä ihan uusi henkilö, että minä en ollut häntä koskaan nähnyt (...) mutta tota koska mä olin sen täydet 6 kuukautta koevapaudessa niin tuota kyllä se sitten siinä kuukausien myötä niinku rupesi toimimaan ehkä sitten paremmin. H2

Se on toiminut tosi hyvin, ei ole mitään joo mitään sanottavaa tästä. H8

Ei nyt ihan hirveesti olla oltu yhteydessä tai silleen, näitä hakemuksia on laitettu vetämään ja Rse on antanut kielteiset päätökset. H1

Pääsääntöisesti vuorovaikutus koettiin työntekijöiden kanssa toimivaksi. Oman työntekijän kanssa on ollut helppo hoitaa koevapauteen ja poikkeuslupaasi liittyviä asioita. Esiin tuotiin kuitenkin sekini, että itse koevapaudessa oman työntekijän kanssa ei enää juuri käyty minkäänlaista vuorovaikutusta. Kommunikointi tapahtui joko viestein tai sähköpostitse.

Koivapaudessa olevilta kysyttiin sitä, miten heitä oli ohjeistettu hakemaan poikkeuslupaa ja miten yhteistyö toimi ohjeistuksen osalta. Kolme haastateltavaa koki, että ohjeistus oli hyvää ja riittävää. Yhden haastateltavan mielestä ohjeistus oli hyvin niukkaa ja jälkikäteen ajateltuna liian vähäistä.

Joo se koko prosessi kävi aika nopeasti mutta kyllä siinä niinku kerrottiin siinä alussa että että tämmöistä voi hakea. Ei oikein sen enemää. Kun mä sain sen lapun mukaan sitten siinä oli siinä oli tuota että miten sitä haetaan. Joo pitää olla niinku reitti suunnitelmat ja osoitteet joka paikkaan ja mutta oli vaan siinä lapussa että ei niistä niinku erikseen kerrottu sinulle mitään. H1

Joo, sanottiin että sähköpostilla tai soitolla. H4

Hyvin pintapuolisesti ja näin jälkikäteen ajateltuna niin aivan liian vähän. H2

Yksi haastateltavista kertoi, että ohjeistusta käytiin läpi kahdessa eri palaverissa suullisesti sekä kirjallisesti ja vuorovaikutus toimi hyvin.

Joo ohjeistettiin kyllä ja tuota ihan melko tarkkaankin niinku siinä käytiin parinkin palaveria niin kuin ja sitten sain myös ihan niinku kirjalliset ohjeet näistä poikkeamista niinku aika tarkat ohjeistukset sai. H3

Yksi haastateltava koki, että ohjeistus oli hyvin epämääräistä ja se aiheutti hänelle hämmennystä. Hän olisi toivonut tarkempaa ohjeistusta.

No mulle vaan sanottiin, että kirjoita sähköpostia ja sitten mä jouduin sen kanssa tappelee. H7

Yksi haastateltava sai hyvän ohjeistuksen, mutta hänen mielestään ohjeistus ei vastannut todellisuutta. Yksi haastateltava koki, että informaatio jäi muun informaation alle.

Silloin kun mä pääsin pois sieltä niin kyllä aika hyvin informoitiin, sitä ohjeistettiin että miten se tulee hakemaan ja näin pois päin. Musta se oli kyllä riittävää vaikka se ei sit niinku loppujen lopuksi se homma ei silleen niinku toiminutkaan niinku mä luulin. H5

Sulla on miljoona asiaa, kun lähdet koevapauteen niin voi olla, etten oo sisäistänyt sitä. H8

Poikkeuslupan ohjeistuksessa kaivattiin lisää yhteistyötä ja kommunikointia. Haastateltavat mainitsivat, että heitä on ohjeistettu, mutta ohjeistuksen määrä on ollut vähäistä. Eräs haastateltava ajattelikin, että ohjeistus on saattanut hävitä kaiken muun informaation alle. Joitakin haastateltavia yllätti myös se, että miten tarkkaan anomukseen piti ilmoittaa kaikki liikkuminen poikkeuslupan aikana.

Haastattelussa myös kysyttiin sitä, miten koevapaudessa oleva henkilö koki tullessa kuulluksi poikkeuslupaa hakemisessa, jos poikkeuslupa tarvittiin lisätietoja. Viisi kahdeksasta koki tullessa kuulluksi, kun heiltä kysyttiin tarvittavia tietoja ennen päätöstä. Kahdelta haastateltavalta ei kysytty lisätietoja, joten lupaan liittyen ei ollut minkäänlaista kommunikaatiota.

Siinä ei niinku käydä tavallaan mitään muuta niinku kommunikaatiota, kun se että se ensin on hakemus ja sitten odotellaan ja kysellään päätöstä joo joo, ei juuri muuta. H1

Yksi vastaaja koki, että tuli kuulluksi vasta sitten, kun oli antanut palautetta kielteisestä päätöksestä.

Muutaman kerran, kun tuli kielteinen päätös niin mä sen jälkeen laitoin siitä palautetta, että eihän tämä näin voi mennä ja sitten kun seuraavan kerran samasta syystä hain niin sitten tuli myönteinen päätös. H2

Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat vuorovaikutuksen toimivaksi laitosten työntekijöiden kanssa, mutta poikkeuslupien ohjeistuksen kannalta ohjeistus koettiin puutteelliseksi. Yhteistyö koettiin kuitenkin toimivaksi poikkeuslupaa hakiessa.

Se on toiminut tosi hyvin. H8

Mun mielestä toimii ja ei toimi mutta voisi toimia paremminkin. H5

Haastateltavilta kysyttiin myös, miten heille on ilmoitettu poikkeuslupapäätöksestä ja miten ilmoittaminen on tapahtunut. Kaksi kahdeksasta haastateltavasta kertoi, että ilmoitus päätöksestä tuli joko heti tai muutaman päivän sisällä. Yksi vastasi, että vastauksen saamisessa meni lähes kaksi viikkoa ja päätös tuli sähköpostilla.

On tullut samalla viikolla, muutama päivä. H8

Neljä haastateltavista vastasi, että päätöstä on joutunut odottamaan ja on itse joutunut soittamaan laitokselle, että saisi päätöksen. Tämä koettiin hyvin stressaavana ja turhauttavalta.

Yksi vastaaja kertoi, ettei hänelle suostuttu kertomaan poikkeuslupan päätöstä, mutta vihjaisiin, että poikkeuslupa saattaa olla myönteinen. Yksi haastateltava kertoi, että päätökset tulivat hyvin vaihtelevasti.

Päivää ennen lomaa on tullut päätös et pääset. On joutunut stressaan viimeiseen asti. H7

Ei ole nopeasti tullut ja ei oo oikeen ilmoitettu ja on saanut itse kysellä perään. H1

Yhteistyö päätöksen tiedoksiannosta koettiin epäselvänä. Monia turhautti se, että päätöstä joutui odottamaan pitkään tai se, että päätös tuli viime hetkellä. Poikkeuslupa päätöksen on antanut joko rikosseuraamusesihenkilö, erityisohjaaja tai vankilan johtaja.

Vuorovaikutus ja yhteistyö koettiin hyväksi, mutta ohjeistuksen osalta kaivattiin enemmän vuorovaikutusta. Koevapaudessa olevat kokivat, että heiltä kyseltiin hyvin lisätietoja, jos poikkeuslupahakemus oli puutteellinen, eikä päätöstä tehty puutteellisen hakemuksen perusteella. Poikkeuslupan päätöstä jouduttiin odottaa suhteettoman kauan ja se koettiin turhauttavana ja ahdistavana. Monet joutuivat soittelemaan päätöksen perään tai päätös tuli päivää ennen anottua ajankohtaa.

6.1.2 Poikkeuslupaprosessi

Poikkeuslupaprosessista kysyttiin haastateltavilta sitä, että miten ja keneltä he hakivat poikkeuslupaa, miltä prosessi tuntui heistä ja minkä takia poikkeuslupaa haettiin. Tarkoituksena oli tuoda esiin heidän näkemyksensä ja tuntemukset koko prosessista.

Haastateltavat anoivat poikkeuslupia pääsääntöisesti laitoksen rikosseuraamusesihenkilöiltä tai omalta erityisohjaajalta, joka on ollut mukana valvotun koevapauden valmistelussa. Eräs haastateltavista kertoi soittaneensa poikkeuslupa asiassa suoraan laitoksen johtajalle, sillä kyseessä oli niin pieni poikkeama liikkuma-alueeseen, että muutos ja päätös pystyttiin tekemään puhe-
limitse.

No mä oon soittanut sinne suoraan ja sanonut selvittänyt tilanteen mikä se on, että pitää muuttaa reittiä tai pitää muuttaa tuota aluetta. Niin sitten ne on sanonut tai vankilan johtajalle suoraan soittanut ja se on sitten päättänyt sen, että se on järkevää ja se on sitten antanut sen hyväksynnän sieltä. H4

Poikkeuslupia haettiin haastateltavien mukaan sähköpostitse, tekstiviestillä ja soittamalla. Yleisesti hakuanomus lähetettiin sähköpostitse. Yhdellä laitoksella oli käytössä poikkeuslupahakuanomusohja, mutta muilla laitoksilla käytössä oli vapaamuotoinen hakemus.

Se oli semmonen lappu, anomuslappu olemassa sitten niinku mihin mennään, mihin aikaa, milloin tuun pois ja tietysti kenen luona ja syyt ja nuo. H5

Viisi koevapaudessa olevaa henkilöä kokivat poikkeuslupaprosessin helpoksi ja vaivattomaksi. Yhden haastateltavan mukaan poikkeuslupaprosessi oli erittäin toimiva ja helppo. Hänelle oli ohjeistettu, että kiireellisessä asiassa hän voi soittaa suoraan omalle työntekijälle ja ei-kiireellisessä asiassa laittaa sähköpostia omalle työntekijälle.

Aika helppoa se on. Lapussa luki, että reittisuunnitelma ja ei se mulle ainakaan ollut haastetta. H1

Pistä heti niinku sähköpostia, että hän käy sitten samantien kysymässä. Ja mulla prosessi on mennyt aika nopeasti ja niinku hyvin. H6

Kahden haastateltavan mukaan koko poikkeuslupaprosessi oli ahdistava, raskas ja turhauttava prosessi. Puutteellisen ohjeistuksen myötä oli haastavaa tehdä vapaamuotoinen poikkeuslupahakemus. Prosessi koettiin myös liian hierarkkiseksi.

Raskas ja turhauttava prosessi. H2

Joo kyllä se oli ahdistava. Se oli liian hierarkkinen, kun selväksi on käynyt koko vankila aikana, että mull ei ole päihdeongelmaa. Mulla ei ole niinku tällöisiä rajoitteita, en polta enkä juo niin tuota tietysti sehän on itse helppo sanoa, vankilan puolesta totta kai ymmärrän, että epäily on. H3

Poikkeuslupia anottiin useista eri syistä, mutta suurin yksittäinen syy oli perhesyyt. Myös liikuma-alueen, ostoksien ja arkisten asioiden ja harrastustoiminnan takia poikkeuslupia haettiin. Joillakin haastateltavilla oli jo ennakoon laitettu viikko-ohjelmaan opiskeluun tai työhön liittyvät poikkeamat, joten heidän ei tarvinnut hakea poikkeuslupaa näihin asioihin.

Perhesyyt oli tota ja ihan siis niin kun arkiset asiat tyyliin auton huoltoa vieminen, että en montaa kertaa hakenut mutta tuota pakko oli aina välillä hakea. H2

Mulla oli tällöiset pysyvät luvat niinku työhön ja opiskeluun liittyen, että niihin ei tarvinnut poikkeuksia hakea. H2

Poikkeuslupahakemus lähetettiin eri työntekijöille, riippuen laitoksesta. Yleisin hakutapa oli sähköposti, mutta poikkeuslupaa haettiin myös tekstiviestein tai suoraan soittamalla. Vain yhdellä laitoksella oli valmis hakemuskaavake. Useimmat haastateltavat kokivat prosessi helpoksi ja toimivaksi. Kaksi haastateltavaa koki prosessin ahdistavana ja turhauttavana. Yleisin syy poikkeuslupien hakemiseen oli perhesyyt ja liikkuma-alueen muuttaminen.

6.1.3 Poikkeuslupahakemuksen kehittäminen

Haastateltavilta kysyttiin mahdollisia parannus ehdotuksia poikkeuslupaprosessiin. Neljä kahdeksasta toivoi parempaa kommunikointia ja ohjeistusta poikkeusluvan hakemiseen. Ohjeistusta toivottiin varsinkin siihen, että etukäteen kerrottaisiin minkälaisia poikkeuslupia kannattaa yleensä hakea, mitkä ovat hakukriteerit ja ohjeissa olisi yhtenäinen linja.

No parempi kommunikaatio ja sitten selkeämmät ohjeet, että niinku että mitkä onnistuu tai tavallaan mitkä on ne hakukriteerit. H2

Oltaisiin enemmän niinku yhteyksissä. H7

Yksi toivoi, että työntekijä olisi enemmän yhteyksissä asian tiimoilta. Yksi haastateltava toivoi sähköistä kaavaketta, mikä toimisi älypuhelimella. Yksi haastateltava nosti esille rangaistusajansuunnitelman tärkeyden ja toivoi, että suunnitelmaa tehdessä huomioitaisiin mahdolliset poikkeusluvut. Yksi vastaaja ei osannut kertoa parannus ehdotuksia poikkeuslupaprosessiin.

No ainakin tosiaan se ohjeistus ja sitä pitäisi paljonkin parantaa ja sitten se mitä mä en tiennyt niin tuota siihen rangaistusajansuunnitelmaan niinku pitäisi osata vaatia kaikki mahdolliset asiat. H1

Ehkä joku semmoinen mobile sähköpostijuttu, et sais sieltä kautta tehtyy suoraan semmosen mikä ois risellä, joku valmis kaavake minkä voi lähettää vankilalle. H4

Haastateltavien kehitysideat olivat hyvin realistisia ja toteutettavissa olevia asioita. Ohjeistuksen parantaminen ja parempi vuorovaikutus nousi selkeästi esiin haastatteluissa.

6.2 Aineistona työntekijöiden kokemukset

Seuraavissa kappaleissa esittelemme työntekijöiden sähköpostihaastattelun tulokset. Olemme jakaneet kappaleet teemoittelun mukaisesti. Teemat olivat vuorovaikutuksen toimivuus ja yhteistyön merkitys sekä poikkeuslupaprosessi. Tuloksissa tuomme myös esiin työntekijöiden mahdollisia kehittämisideoita poikkeuslupaprosessin parantamiseksi.

6.2.1 Vuorovaikutuksen toimivuus ja yhteistyön merkitys

Kysyimme työntekijöiltä, kuinka vanki otetaan mukaan koevapauden valmisteluun yhdessä työntekijöiden kanssa ja kuinka vankeja ohjeistetaan poikkeuslupien hakemiseen. Kysyimme myös, kuka antaa poikkeusluvan tiedoksiannon ja kuinka tiedoksianto välitetään koevapaudessa olevalle henkilölle. Tarkoituksena on selvittää kuinka vuorovaikutus sekä yhteistyö toimivat koevapauden valmistelu vaiheessa, poikkeuslupien ohjeistuksessa sekä tiedoksiannossa.

Työntekijöiden näkemyksen mukaan koevapautta aletaan valmistelemaan yhdessä vangin kanssa. Vanki otetaan aktiivisesti mukaan koevapauden valmisteluun. Jokaisen vastaajan mielestä suuressa roolissa on juuri vangin aktivoituminen ja oma-aloitteisuus. Yksi kyselyyn vastanneista kertoi ohjaavansa vankia tarpeen mukaan, mutta työskentely tapahtuu yhdessä erityisohjaajan kanssa. Näin ohjeistaminen jakaantuu kahdelle eri työntekijälle. Työntekijöiden mielestä vuorovaikutuksen toimivuuden kannalta avaintekijänä on vangin oma mielenkiinto ja halu vaikuttaa omaan koevapauden suunnitelmaan.

Kaikenkaikkiaan se on yhdessä keskustelua ja pohtimista vkv kononaisuus huomioiden ja vanki hoitaa niitä asioita joita pystyy ja mihin apua tarvitsee niin työntekijä auttaa. K1

Vanki on myös itse aktiivinen osallistuja koko valmistelun ajan eri tavoin, josta sovitaan yhdessä. Haastattelut työtoimintapaikoilla, asunnon katsominen ja sopimusten teko, erilaiset Kela hakemukset ym. Vankilasta käsitte tehdään paljon verkosto ja viranomaisyhteistyötä, jossa vanki on mukana suunnittelemassa ja sopimassa mm. Koevapauden sisältöön liittyviä tukipalveluita ym. Koevapauden valmistelu ei ole työntekijän yksilösuoritus vaan se tehdään yhdessä vangin kanssa. K5

Työntekijöistä neljä vastaajaa kertoi, että ohjeistavat vankeja, miten poikkeuslupaa haetaan koevapaudessa. Yksi työntekijä kertoi myös käyvän ohjeistuksen kirjallisesti läpi vangin kanssa. Eräs kyselyyn vastanneista ohjeistaa koevapaudessa olevaa henkilöä ottamaan yhteyttä omaan rikosseuraamusesihenkilöön (rse).

Ennen koevapauden käynnistymistä vangin kanssa käydään vkv rangaistusajan suunnitelma ehtoineen ja määräyksineen. Tässä yhteydessä käydään läpi myös poikkeuslupien anomisprosessi. K4

Ohjeistus poikkeusluvan myöntämiseen käydään huolella läpi keskustellen ja kirjallisin ohjein ennen vangin lähettämistä koevapauteen. Tämä ohjeistus kerrotaan usein lähes jokaisen kanssa myös koevapauden aikana. Asia käydään vielä koevapauden aukiluvussa vangin kanssa läpi. K5

Ohjeistan, että poikkeus pitää aina hakea kirjallisena, mutta siitä kannattaa ensin olla minuun yhteydessä muutoin, vaikka puhelimitse tai valvontatapaamisen yhteydessä. K2

Yksi työntekijä kertoi, että heidän laitoksessaan ei ole selkeää ohjeistusta poikkeuslupien hakemiseen.

Koevapauden alussa katsellaan jonkun aikaa, miten se alkaa sujua. Tästä ei ole selkeää ohjetta laitoksessamme, mutta kerran kuukaudessa on jo aika usein. Eräs vanki määritteli poikkeamien hakemisen laitosaikaisen loma-oikeuden (RP:t) mukaisesti, ja toimikin niin koevapauden aikana - se oli aika selkeä systeemi. K6

Vastaja K6 kertoo, että koevapauden poikkeuslupa ja vankeuden aikainen poistumislupa määriteltiin tarkoittavan samaa asiaa. Kyseinen vastaus eroaa selkeästi muista vastaajista määritelmänsä vuoksi.

Kysyimme työntekijöiltä, kuka ilmoittaa päätöksestä koevapaudessa oleville henkilöille ja kuinka päätöksestä ilmoitetaan. Kaksi vastaajista ilmoitti, että rikosseuraamusesihenkilö ilmoittaa päätökset. Muiden vastaajien kohdalla hajontaa oli huomattavasti enemmän. Päätösten ilmoittamisista vastasi valvotun koevapauden yhdyshenkilö, oma vastuutyöntekijä tai päätöksen esitellyt henkilö.

Vangin oma vastuutyöntekijä, mutta pyydettyessä tai tarpeen vaatiessa (kiireelliset asiat) rse suoraan vangille. K1

Rse. Itse ilmoitan omille vangeille. K3

Vastaajista kolme kertoi ilmoittavansa päätöksen ainoastaan sähköpostin välityksellä. Kaksi vastaajaa kertoi ilmoituksen olevan mahdollista sähköpostilla, soittamalla ja tekstiviestillä. Yksi vastaajista ilmoitti antavansa päätökset kirjallisina, mutta joissain tapauksissa myönteinen päätös on toimitettu myös suullisesti. Kuudesta kyselyyn vastaavasta henkilöstä kolme ilmoittaa toimittavansa oikaisuvaatimuslomakkeen kielteisen päätöksen yhteydessä.

Vkv yhdyshenkilö ilmoittaa päätöksen vangille puhelimitse ja s-postilla. Sähköpostiin liitetään oikaisuvaatimuslomake päätöksen mukaan. K5

Kirjallisena. Joskus myönteinen päätös annetaan suullisena. K2

Kirjallisesti sähköpostilla ja jos vangilla ei ole s-postia niin tulostetaan päätös+oikaisuvaatimuslomakkeet ja annetaan se vangille. K1

Työntekijöiden mukaan yhteistyöhön ja vuorovaikutuksen laatuun vaikuttaa vahvasti vangin oma aktiivisuus ja oma-aloitteisuus koevapauden valmistelu vaiheessa. Vuorovaikutus poistumislupa ohjeistuksen osalta koetaan kattavana sekä riittävänä työntekijöiden puolelta. Tiedoksiannoista huolehti rikosseuraamusesimies, vastuutyöntekijä tai yhdyshenkilö. Näin ollen vuorovaikutusta koevapauslaisten kanssa on jaettu useammalle työntekijälle. Työntekijät ilmoittavat päätöksistään eritavoin, mutta sähköpostin kautta välitetty tiedoksianto on yleisin tapa.

Selkeä poikkeavuus tulee kahden vastaajan kohdalla, sillä he mainitsevat tiedoksiannon tapahtuvan myös tekstiviestin välityksellä.

6.2.2 Poikkeuslupaprosessi

Poikkeuslupaprosessin osalta selvitimme työntekijöiltä, kuka ottaa vastaan poikkeuslupahakemukset ja kenellä on päätäntävalta poikkeuslupien myöntämiseen. Selvitimme myös, kenen vastuulla on viikkoaikataulu muutosten kirjaaminen poikkeuslupien osalta. Työntekijöiltä kysimme lisäksi, kuinka kauan aikaa kuluu poikkeuslupapäätöksen myöntämiseen ja mihin myönteisen poikkeuslupapäätöksen tulisi perustua.

Kolmen työntekijän mukaan poikkeuslupahakemukset toimitetaan valvotusta koevapaudesta vastanneelle rikosseuraamusesihenkilölle tai erityisohjaajalle. Yhden mukaan hakemukset menevät laitoksen koevapaudesta vastaavalle yhdyshenkilölle, joka on laitoksen turvallisuusvartija. Yhdessä laitoksessa hakemus lähetetään vankilan yhteiseen koevapaussähköpostiin, josta hakemuksen poimii ohjaaja, hän esittelee hakemuksen päättävälle taholle. Eräs kyselyyn vastaajasta kertoi, että poikkeuslupahakemukset tulevat vankeustiimin työntekijöille, joihin kuuluu rikosseuraamusesihenkilö, sosiaalityöntekijä, erityisohjaaja sekä kolme rikosseuraamustyöntekijää. He toimivat vastuutyöntekijöinä valvotussa koevapaudessa oleville henkilöille.

Koevapaudesta vastaavalle yhdyshenkilölle. Tällä hetkellä hän on vankilan turvallisuus vartija, joka toimii kvv yhdyshenkilönä. K5

Vanki lähettää hakemuksen vankilan yhteiseen koevapaus sähköpostiin josta sen poimii yleensä ohjaaja joka esittelee luvan. Luvista päättää apulaisjohtaja tai rse. K4

Kysyttäessä poikkeusluvan päätäntävällä vastattiin, että neljässä laitoksessa päätöksen poikkeuslupa tekee rikosseuraamusesihenkilö. Yhden vastaajan mukaan päätöksen luvulle tekee rikosseuraamusesihenkilö tai apulaisjohtaja. Ainoastaan yhdessä laitoksessa päätöksentekovalta on apulaisjohtajalla tai hänen poissaollessa johtajalla.

..vangin kvv:ssa nimetty rse tai hänen poissaollessaan hänen sijainen tai joku muu rse joka paikalla etenkin akuuteissa poikkeamissa. K1

Apulaisjohtajat tai heidän poissaollessaan johtaja. K6

Työntekijöiden osalta halusimme myös selvittää, kenen vastuulla on viikkoaikataulu muutokset poikkeuslupien osalta. Vastaajista neljä ilmoitti, että muutoksen kirjaa valvotusta koevapaudesta vastaava henkilö (rikosseuraamusesihenkilö tai vastuuvirkamies). Kaksi vastaaja kertoi ohjaajan kirjaavan mahdolliset muutokset viikkoaikatauluun.

Vkv yhdysenkilö vastaa viikkoaikataulujen ajantasalla pitämisestä sekä kirjauksista siihen. K2

Yleensä ohjaaja. K4

Laitokset määrittelevät, miten aikaisessa vaiheessa poikkeuslupaa tulisi hakea. Laissa on määriteltä, että poikkeuslupaa tulee anoa hyvissä ajoin. Työntekijöiden puolelta selvitimme, kuinka kauan poikkeuslupa päätöksen käsittelyyn kuluu aikaa.

Vastaaajista neljä työntekijää ilmoitti käsittelevänsä vastaanotetun hakemuksen heti, ottaen huomioon heidän työvuoronsa. Pääsääntöisesti heidän osaltaan käsittelyyn kului aikaa noin 5-60 minuuttia. Kaksi heistä mainitsi myös, että varsinaista kiirettä hakemusten käsittelyssä ei ole, sillä vankeja on ohjeistettu hakemaan poikkeuslupaa hyvissä ajoin ennen poikkeamaa. He mainitsivat myös hakemuksen käsittely nopeuden riippuvan siitä, kuinka paljon lisäselvitettävää hakemukseen tarvitaan. Kaksi vastaaja kertoi, että hakemuksen käsittelyyn kuluu aikaa neljästä vuorokaudesta aina viikkoon asti.

Poikkeuslupa pyritään käsittelemään niin pian kuin mahdollista. Teen itse kaikki saman päivän aikana esiteltyt hakemukset samantien. En jätä niitä odottamaan. Saan viestin yhdysenkilöltä, kun hän on esiteltyt hakemuksen ja teen sen samana päivänä. K5

5-10min. K3

Sanoisin, että keskimäärin 4 päivää, riippuu siitä, minä päivänä vanki on lähettänyt hakemuksen (esim. Lauantaina postitettu hakemus etenee vankeustiimin työntekijälle vasta aikaisintaan maanantaina). K6

Luvat ohjeistetaan anomaan n. viikkoa ennen tapahtumaa. Käsittelyaika voi olla lyhyempikin mikäli kyse kiireellisestä asiasta. K4

Myönteisen poikkeuslupapäätöksen tulisi perustua kaikkien vastaajien mielestä lakiin ja rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin. Jokaisen poikkeusluvan kohdalla käytetään myös yksilökohtaista harkintaa.

Poikkeusluvan myöntämiselle tulee olla lain mukaiset perustelut. Poikkeuslupaa myöntäessä kuitenkin vangin tuntemus ja hakemuksen sisältö otetaan myös huomioon perusteita punnittaessa. Lasten tapaamiseen (lapset sijoitettu muualle,) puolison tapaaminen, perhesuhteet, kouluun/opiskeluun liittyvät, työhön liittyvät hakemukset puolletaan. Nämä ovat usein myös ransun tavoitteiden mukaisia ja niissä punnitaan myös siviilin kiinnittymisen ja rikoksettomuutta vahvistavien asioiden merkitystä vangin elämässä.. K5

Poikkeuslupahakemukset toimitettiin pääsääntöisesti rikosseuraamusesihenkilölle, mutta hakemukset voi ottaa vastaan myös laaja joukko muita työntekijöitä (turvallisuusvartija, ohjaaja, sosiaalityöntekijä tai rikosseuraamustyöntekijä). Poikkeusluvan päätöksenteko valta on pääosin rikosseuraamusesihenkilöllä, mutta kahden vastaajan mukaan laitoksen apulaisjohtaja tai johtaja on vastuussa päätöksestä. Poikkeuslupa päätökseen saattoi kuluu aikaa viidestä minuutista kokonaiseen viikkoon riippuen laitoksesta ja laitoksen vaatimista lisä selvityksistä. Vastauksien perusteella tuloksista ilmenee, että poikkeuslupapäätöksen perusteet ovat kaikilla vastaajilla samoja ja kaikki toimivat yhteisen linjauksen mukaisesti.

6.2.3 Poikkeuslupaohjeistuksen ja hakemuksen kehittäminen

Kysyimme työntekijöiltä poikkeuslupaprosessin sekä ohjeistuksen kehittämistä ja mahdollisesta sähköisen kaavakkeen käyttöönotosta poikkeuslupa asioinnissa.

Poikkeuslupaprosessin kehittämisen osalta vastauksissa oli paljon hajontaa. Eräs vastaajista toivoi, että kotona oloaikojen liikkuma-alueeseen saataisiin enemmän laajennusta, jotta pienistä asioista ei tarvitse tehdä poikkeuslupahakemusta. Kaksi vastaajista ilmoitti, että näkevät ongelmia päätöksen dokumentoinnissa ja tiedoksiannossa, he toivoisivat varmistusta päätöksen perille menosta asianosaiselle. Toinen heistä toivoi myös parempaa yhteistyötä tukipartion kanssa. Yksi vastaajista sanoi, että poikkeuslupaprosessia ei tulisi kehittää, sillä se tekee systeemistä jäykemmän. Hän kuitenkin kertoi, että käytäntöjä voitaisiin yhtenäistää. Erään vastaajan mukaan prosessissa ei ole minkäänlaista ongelmaa ja sitä ei tarvitse kehittää. Viimeinen vastaaja ei kommentoinut poikkeuslupaprosessin kehittämistä.

Myös se ettei päätöksestä jää mitään dokumentointia, varmistusta, tiedoksiannosta kohtaa on ongelmallinen jos tulee jälkikäteen ongelmia... Millä voisi varmistaa ja saada dokumentoitua että vanki saanut tiedoksi päätöksen... ehkä Roti korjaa tuon. K1

Tällä hetkellä oma tunne, että perusprosessi toimii hyvin (...) hyvin. Kehittämistä varmasti olisi yhteistyössä tukipartion kanssa- yhteinen keskustelu miten ilmoitetaan poikkeusluvista ja mihin ne parhaiten kirjattaisiin tiedon välittämiseksi. Nyt välillä tunne, että vaikka ruksaa laatikon tukipartiolle tiedoksi, niin meneekö tieto sittenkään sitä kautta tiedoksi?.. K5

Vastaukset poikkeusluvan ohjeistuksen kehittämistä olivat hieman yhtäläisempiä. Kolme vastaajista painotti, että huolellinen koevapauden valmistelu ehkäisee poikkeuslupien tarpeen. Erään vastaajan mielestä ohjeistusta tulisi yhtenäistää kaikkien laitosten välillä. Yksi vastaaja toivoi, että ohjeistusta ja informaatiota päivitetäisiin nykyhetkeen. Viimeinen vastaaja toivoi ohjeistuksiin selkeyttä siitä, kuinka usein poikkeuslupia voi hakea ja mikä on maksimipituus yhdelle poikkeamalle.

Asian huolellinen läpikäynti koevapauteen lähtiessä on riittävä ohjeistus. K4

Ohjeet pitäisi yhtenäistää. K2

Kysyimme työntekijöiltä vielä mahdollisen sähköisen hakukaavakkeen toimivuudesta ja hyödyistä. Vastaajista kolme kertoi, että hakukaavake voisi olla toimiva ratkaisu. Ehtoina sähköiselle hakemukselle mainittiin selkeys, helppokäyttöisyys ja tekninen toimivuus. Heistä yksi vastaaja painotti, että hakukaavakkeella pystyttäisiin varmistamaan, että vanki kirjaa kaikki tarvittavat tiedot hakemukseen. Erään vastaajan mielestä sähköposti on hyvä ja toimiva väline poikkeuslupien hakemiseen. Yksi vastaaja pohti, että hakukaavake voisi olla toimiva isoissa laitoksissa, joista lähtee huomattavasti suurempi määrä vankeja koevapauteen. Viimeinen vastaaja ei osannut sanoa olisiko hakukaavakkeesta hyötyä. Hän kertoi, että sähköisenasiointin osaaminen on vankien kohdalla vaihtelevaa ja ongelmia voisi syntyä tunnistautumisen tai kieli- taidon puutteen osilta.

Sähköinen olisi selkeä ja ainakin sillä varmistetaan että vanki kirjaa kaikki vaadittavat tarpeelliset tiedot. K1

En osaa sanoa olisiko sähköisessä hakukaavakkeessa etuja. Vankien sähköinen asiointi siviilistä käsin on edelleen hyvin vaihtelevaa. Kaikilla ei ole tarvittavia välineitä tai osaamistakaan. Tunnistautuminen palveluihin on myös vaihtelevaa edelleen, osaamisen. Kielitaidon ym. Tunnusten puutteen tai muun syyn vuoksi. K5

Työntekijöiden vastausten perusteella poikkeuslupan ohjeistuksen päivittäminen olisi ajankoh- taista. Ohjeistuksen päivytystä tarvitaan selkeästi myös henkilökunnan kohdalla, jolloin vas- tuunjako tiedoksiannoista olisi selkeämpää. Sähköinen hakukaavake nähdään pääosin positiivi- sena uudistuksena, mikäli se on tarpeeksi helppokäyttöinen ja selkeä kokonaisuus. Vastausten perusteella sähköinen hakukaavake olisi toivottu työväline suuremmissa laitoksissa, joista läh- tee valvottuun koevapauteen huomattavasti enemmän vankeja, kuin pienemmistä laitoksista.

7 Johtopäätökset

Tutkimuksemme tuloksena pystyimme toteen näyttämään, että eri laitosten toimintatavoissa on selkeitä eroja poikkeuslupaprosessin osalta. Pystyimme tuottamaan uutta tietoa aiheesta, sillä emme löytäneet ainuttakaan tutkimusteosta, joka käsittelee poikkeuslupia. Johtopäätök- sissä haemme vastauksia esittämiimme tutkimuskysymyksiin ja peilaamme näitä työmme tieto- perustaan. Tutkimuskysymykset, olivat; 1.) Miten Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoit- tettujen valvottujen koevapaushenkilöiden poikkeuslupaprosessit eroavat toisistaan? 2.) Miten tasavertainen kohtelu toteutuu poikkeuslupa asioissa valvottua koevapautta suorittavien hen- kilöiden kesken? ja 3.) Miten vuorovaikutus ja yhteistyö toteutuu poikkeuslupaprosessissa?

7.1 Poikkeuslupaprosessin toimivuus

Aineisto osoitti eroavaisuuksia poikkeusluvan hakutavoissa muun muassa seuraavin tavoin; keneltä poikkeuslupia haetaan, miten poikkeuslupia haetaan, milloin poikkeuslupia haetaan ja kuka virkamies tekee päätöksen sekä tiedoksiannon päätöksestä. Tutkimuksemme johtopäätöksenä on, että epäselvyyksiä poikkeuslupaprosessissa tuotti valvotussa koevapaudessa oleville henkilöille ohjeistuksen puute tai sen riittämättömyys. Tämä aiheutti poikkeuslupaa hakeville henkilöille ahdistusta. Työntekijöiden näkökulma oli ristiriitainen valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden kanssa. Työntekijöiden mielestä ohjeistus oli riittävää ja poikkeuslupaprosessia käydään läpi koevapauden valmistelu vaiheessa useaan otteeseen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että valvottu koevapaus on iso kokonaisuus ja ohjeistus poikkeusluvan hakemisesta on voinut unohtua koevapauslaisilla kaiken muun informaation alle. Poikkeuslupaa ei välttämättä nähdä tärkeänä kokonaisuutena valmistelu vaiheessa, sillä vanki ei osaa huomioida siinä kohtaa mahdollisia lisäyksiä rangaistusajan suunnitelmaan. Koevapauksen lähtevällä vangilla on koevapauden alussa omat haasteensa uusien asioiden opetteluun, joita ovat mahdollinen toimintavelvoite tai paluu perheen luokse. Huoli poikkeusluvan hakemisesta ei ole koevapauslaisen ensimmäinen prioriteetti.

Opinnäytetyömme osoitti, että poikkeuslupa ei toiminut kannustimena, kuten Liimatainen ym. (2017) tekemän tutkimuksen mukaan osoitti, vaan aiheutti enemmän stressiä asianosaisille. Poikkeuslupaprosessia ei koettu positiivisena asiana, vaan pakollisena byrokraattisena toimenpiteenä. Työntekijät eivät tuoneet opinnäytetyössämme esiin poikkeuslupaa palkitsevana toimenpiteenä, vaan enemmänkin kokivat sen johtuvan puutteellisesta koevapauden valmistelusta. Työntekijöiden mukaan poikkeuslupahakemuksien määrään pystytään vaikuttamaan hyvin suunnitellulla ja kattavalla rangaistusajan suunnitelmalla.

Mäkipään (2010) mukaan valvottu koevapaus toimii lähtökohtaisesti vangille kannustimena kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää. Yhtenä kannustimena voitaisi ajatella rangaistusajan suunnitelman tavoitteen toteutumista, jonka myötä koevapaudessa olevalle myönnettäisiin poikkeuksia esimerkiksi liikkuma-alueeseen. Monissa laitoksissa käytetään kannustimena valvontakäytien vähentämistä, kun aloitettu koevapaus on edennyt suunnitelmien mukaisesti. Mäkipään (2010) mukaan valvonnan asteittainen kevennys vähentää koevapauslaisten tunteista vangin stigmasta, mikä auttaa integroitumaan osaksi yhteiskuntaa.

Poikkeuslupia haettiin laitoksen koosta riippuen eri työntekijöiltä. Isoimmissa laitoksissa valvotun koevapauden valmisteluun osallistui useampi henkilö, tästä syystä hakemus oli mahdollista lähettää eri työntekijälle. Pienemmissä laitoksissa koevapauksista vastasi pääsääntöisesti vain muutama henkilö, joten hakeminen tapahtui usein saman työntekijän kautta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että prosessin kulkuun vaikuttaisi positiivisesti, jos koevapaudessa olevalle henkilölle olisi määritelty selkeästi ne työntekijät, joiden kanssa asioidaan.

Rikosseuraamuslaitoksen tulisi päivittää selkeät yhtenäiset ohjeet ja toimintatavat koko organisaatiolle. Laki valvotusta koevapaudesta (L 629/2013) määrittelee hakemaan poikkeuslupaa hyvissä ajoin ennen anottua ajankohtaa. Tulkinta hyvissä ajoin haetusta poikkeusluvasta voidaan käsittää virkamiesten ja koevapaudessa olevien henkilöiden kesken hyvin eri tavalla. Kaksi päivää aikaisemmin jätetty poikkeuslupahakemus voi olla liian myöhäinen ajankohta työntekijän silmin, sillä työntekijän työnkuvaan kuuluu muitakin tehtäviä. Koevapaudessa oleva henkilö näkee tilanteen ainoastaan omasta perspektiivistään. Johtopäätöksenä poikkeusluvan hakutavasta ja hakemisen ajankohdasta voidaan todeta, että siinä on selkeä ristiriita työntekijöiden ja hakijoiden välillä.

Poikkeusluvan päätöksenteko valta on määritelty lain mukaan rikosseuraamusesihenkilölle, apulaisjohtajalle, johtajalle ja yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajalle (L629/2013). Hallintolain mukaan tiedoksiannosta tulisi ilmoittaa viipymättä kirjallisesti asianosaiselle ja liittää päätökseen oikaisuvaatimus (L434/2003). Johtopäätöksenä voidaan todeta, että päätöksenteko tapahtui lain määrittelemällä tavalla jokaisessa laitoksessa.

Poikkeuslupaa koskevat tiedoksiannot toimitettiin tarkastelun kohteesta riippumatta yleisesti sähköisesti tai suullisesti asianosaisille. Johtopäätöksenä oli, että tiedoksiannot päätöksistä eivät tulleet kuitenkaan riittävän ajoissa asianosaisille. Mäenpää (2016) kirjoittaa kirjassaan, että hallintolain ohjeiden mukaan virkamiehen tulisi aina toimittaa tiedoksianto kirjallisesti, mikäli asialla ei ole välttämättömän kiire. Ennalta anottu poikkeuslupa ei määritä välttämättömän kiireen kriteereitä. Tutkimus osoittaa, että tiedoksiantotavoissa on selkeitä puutteita ja virkamiesten tulisi laitoksissa kiinnittää enemmän huomiota hallintolain mukaiseen työskentelyyn.

Mäenpään (2016) mukaan katsotaan, että sähköinen tiedoksianto on otettu vastaan kolme päivää lähettämisen jälkeen. Tutkimuksemme mukaan suurin osa haastateltavista joutui odottamaan päätöksen tiedoksiantoa viime hetkille ennen mahdollista poikkeamaa. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että edellisenä päivänä toimitettu sähköinen tiedoksianto ei ole hyvän hallintolain mukaista toimintaa. Sähköinen tiedoksianto oli tutkimuksemme mukaan yleisin tiedoksiantotapa ja se tulisi toimittaa riittävän ajoissa asianomaiselle. Mikäli näin ei pystytä toimimaan olisi suullinen tiedoksianto toimiva tapa. Näin asianosainen saisi tiedon päätöksestä riittävän ajoissa sekä pystyisi tehdä asiasta tarvittaessa oikaisuvaatimuksen.

7.2 Tasavertaisen kohtelun toteutuminen

Kaikki poikkeuslupapäätökset tehdään yleisesti noudattaen kahta pääkriteeriä; niiden täytyy perustua lakiin, sekä ne on oltava perusteltavissa rangaistusajan suunnitelmaa tukevana toimintana. Jokaisen poikkeusluvan kohdalla käytetään myös yksilökohtaista harkintaa, sekä päätöksen tekevän virkamiehen harkintavaltaa. Mäenpään (2016) mukaan vankilan virkamiehen harkintavallalla tarkoitetaan sitä, että päätöksien teko perustuu myös vankituntemukseen, sekä yksilön tarpeisiin eli tarkoituksenmukaisuusharkintaan.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että epätasavertaista kohtelua tapahtuu poikkeuslupahakemusten kohdalla. Laitoksissa syntyy omia toimintatapoja, sekä käytäntöjä käsitellä poikkeuslupahakemuksia, mikä voi aiheuttaa tahatonta syrjintää asianosaisten kesken. Kyseisissä tapauksissa syrjintä on välitöntä, joka tarkoittaa, että virkamies ei koe, eikä tarkoita toimintaansa lain tarkoittamalla tavalla syrjiväksi. (Rikosseuraamuslaitos 2015.) Tällaisia toimintatapoja ovat hakutapa, hakemuksen käsittelijän vaihtelevuus ja tiedoksiantotavat, mitkä aiheuttavat epätasavertaista kohtelua.

Tutkimuksessa tuli myös esiin, että kokemus epätasavertaisesta kohtelusta voi johtua siitä, että koevapaudessa olevat henkilöt vertasivat omia poikkeuslupapäätöksiään muiden hakijoiden myönteisiin päätöksiin. Tämä selittyy sillä, että koevapaudessa olevat henkilöt eivät olleet täysin tietoisia toistensa yksilöllisistä tarpeista ja rangaistusajan suunnitelmista. Jokaisella koevapaus henkilöllä on henkilökohtainen rangaistusajan suunnitelma omilla tavoitteillaan.

Tutkimuksestamme voidaan todeta, että poikkeuslupaprosessin ohjeita ja käytäntöjä tulisi päivittää, jotta tasavertainen kohtelu toteutuisi yhtenäisen linjan mukaisesti koko Rikosseuraamusalan organisaatiossa. Rikosseuraamuslaitoksen velvoitteisiin kuuluu edistää yhdenvertaisuutta ja muuttaa niitä epäkohtia, jotka haittaavat yhdenvertaisuuden toteutumista (L1325/2014). Johtopäätöksenä voidaan todeta, että henkilökunnan koulutus ja ohjeistusten kehittäminen toimii pohjana tasavertaisuuden edistämiseksi.

Opinnäytetyössämme ilmeni haastattelujen ja kyselyjen perusteella, että Suomen perustuslain (731/1999) määrittelemä yhdenvertaisuuslaki toteutuu suhteellisen hyvin poikkeuslupa-asioinnissa. Ainoastaan yksi haastateltavista toi esiin kokemuksen syrjivästä kohtelusta poikkeuslupaprosessissa.

On syytä muistaa, että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät ovat myös ihmisiä ja joskus asiakkaan sekä työntekijän väliset henkilökemiat vaikuttavat päätöksiin ja toimintaan. Dunderfeltin (2018) mukaan henkilökemioiden toimimattomuus vaikuttaa negatiivisesti tasavertaiseen kohteluun. Inhimilliset vuorovaikutustekijät voivat muodostaa kitkaa ihmisten välille ja sitä on vaikea kitkeä jälkeenpäin pois. Rantasen ym. (2018) tutkimuksessa nousi esiin, että virkamiehen tulisi tehdä työtä omalla persoonalla, joka ei ole osa kasvotonta virkamieskoneistoa. Tutkimuksessa ilmeni myös oman persoonan käytön riskinä liiallinen tuttavallisuus ja läheisyys. Omalla persoonalla työskentely nostaa myös esiin henkilökohtaisetkemat työntekijän ja asiakkaan välillä, joten roolien sumentuminen voi näkyä myös vallan väärinkäyttönä ja ristiriitojen alullepanijana.

Tuloksia kerätessämme saimme myös selville, että eräs haastateltava koki henkilökemioiden vaikuttavan negatiivisesti hänen poikkeuslupahakemukseensa. Tämä ei ole täysin pois suljettu ajatus, sillä päätös on aina virkamiehen tulkinnan varassa, siten päätöksen lopputulemaan voi hyvinkin vaikuttaa tulkitsijan näkemys päätöstä koskevasta henkilöstä eli niin sanottu

”naamakerroin”. Optimaalisessa tilanteessa näin ei saisi olla, mutta inhimillisinä olentoina harva meistä pystyy toimimaan absoluuttisen objektiivisesti tilanteesta ja päätöksestä toiseen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden on todella tärkeää pitää kiinni työhyvinvoinnistaan ja tunnistaa omat ammatilliset sekä henkilökohtaiset rajansa tarpeeksi ajoissa. Liiallinen stressi voi vaikuttaa negatiivisesti henkilökemioihin asiakkaiden kanssa, mikä voi heikentää tasavertaista kohtelua. Vahvaan ammattitaitoon kuuluu myös itsestään huolehtimisen kyky, jotta työskentely on laadukasta ja tasavertaista kaikkia kohtaan (Talentia 2017, 50-51).

7.3 Vuorovaikutuksen ja yhteistyön toimivuus

Tutkimuksemme osoitti, että vuorovaikutus on toimivaa valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden ja työntekijöiden välillä. Työntekijät kertoivat, että vanki otetaan aktiivisesti mukaan koevapauden valmisteluun, korostaen heidän oma-aloitteisuuttaan ja aktiivisuuttaan. Työskentelyssä työntekijän ja vangin välinen vuorovaikutus tulee olla vastavuoroista. Vastavuoroisuus on dialogin yksi tärkeimmistä elementeistä. Mönkösen (2017) mielestä tämä tarkoittaa sitä, että keskustelussa edetään molempien ehdoilla ja suhde nähdään molemminpuolisena ymmärryksenä.

Rantasen ym. (2018) tekemän tutkimuksen mukaan valvotun koevapauden valmistelussa mukana olleet vangit kokivat, että he eivät olleet tarpeeksi mukana valmisteluvaiheessa. Opinnäytetyössämme selvisi, että työntekijöiden mielestä vanki otetaan aktiivisesti mukaan valmistelu vaiheeseen painottaen vangin aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta. Yhtenäistä Rantasen ym. (2018) tutkimuksessa ja opinnäytetyössämme, oli työntekijöiden vaihtuvuuden negatiivinen vaikutus. Vastuunjako jakautui liian monelle työntekijälle, mikä heikensi yhteistyön toimivuutta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että toimiva yhteistyö lähtee liikkeelle jo koevapauden valmistelu vaiheessa ja kantaa läpi koko koevapaudenajan. Yhteistyön ideaali olisi, että työntekijä pysyisi samana ja yhteydenpito olisi aktiivista. Vakituisen työntekijän tuoma ”helppous” asioinnissa edesauttaa hyvän ja luotettavan yhteistyön toteutumista.

Tutkimuksemme osallistuneet haastateltavat kuitenkin kritisoiivat yhteistyön ja vuorovaikutuksen puutteellisuutta poikkeuslupaohjeistuksessa. Työntekijöiden mielestä vuorovaikutus ja yhteistyö nähtiin kattavana. Koevapauslaisten mielestä vuorovaikutus ja yhteistyö nähtiin kuitenkin paranevan poikkeuslupaprosessin edetessä. Rantasen ym. (2018) tutkimus osoitti, että poikkeuslupien kohdalta yhteistyö nähtiin positiivisena ja usein anottuihin lupiin saatiin myönteinen päätös.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että yhteistyö ja vuorovaikutus paranivat aktiivisen yhteistyön kautta. Vuorovaikutuksen ja yhteistyön merkitystä ei voida koskaan korostaa liikaa, sillä se on hyvän ja ammattimaisentoiminnan perusta. Rikosseuraamuslaitoksen vuosien 2021-2024

henkilöstötavoite onkin edistää lähityötä tavoitteellisen vuorovaikutuksen kautta ja jatkaa henkilöstön lähityönkoulutusta (Rikosseuraamuslaitos 2020e).

Vuorovaikutuksessa on tärkeää molemminpuolinen ymmärrys ja kuulluksi tuleminen (Mönkkönen 2007). Opinnäytetyössämme ilmeni, että koevapauslaiset tulivat kuulluiksi poikkeuslupahakemusta jättäessään. Koevapauslaiset pitivät tärkeänä sitä, että heiltä kysyttiin lisätietoja, mikäli hakemus oli puutteellinen. Hakemusta ei hylätty puutteellisten tietojen vuoksi, vaan työntekijät pysyivät tarkennuksia hakemukseen. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vuorovaikutus oli toimivaa ja poikkeuslupahakemukset saatiin hyvän yhteistyön kautta vireille.

Eric Bernen kehittämän transaktioanalyysiteorian kautta löysimme yhtäläisyyksiä risteytyvän transaktion kanssa. Ohjeistuksen puute on vaikuttanut valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden ymmärrykseen, kuinka poikkeuslupahakemuksia anotaan. Taustalla on väärinymmärrystä, mikä aiheuttaa viestinnän katkeamista. Mikkonen (2006) toteaa, että Bernen mukaan transaktio eli vuorovaikutus on toimivaa, kun molemmat osapuolet täydentävät toisiaan vuorovaikutuksellisesti.

Johtopäätökseksi saatiin, että hyvä vuorovaikutus korosti yhteistyön toimivuutta koevapaus henkilöiden ja työntekijöiden välillä. Koevapaudessa olevat henkilöt pitivät tärkeänä, että he tulivat kuulluiksi poikkeuslupaprosessissa. Onnistunut vuorovaikutus takaa ammattimaisen yhteistyön saavuttamisen. Myös Rantanen ym. (2018) päätyivät heidän tutkimuksessaan siihen johtopäätökseen, että hyvällä vuorovaikutuksella on suuri merkitys yhteistyön toimivuudessa.

8 Pohdinta

Tässä luvussa käymme läpi opinnäytetyöprosessin vaiheita sekä haasteita prosessin aikana. Pohdimme myös ammatillista kasvuamme opinnäytetyöprosessin kannalta sekä avaamme hieman työnjakoamme opinnäytetyössämme. Käymme läpi reliabiliteettia ja validiteettia työmme kannalta sekä tuomme esiin kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksemme.

8.1 Opinnäytetyöprosessin ja ammatillisen kasvun tarkastelua

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoista, mutta myös todella haastavaa. Olemme prosessin aikana oppineet todella paljon tutkimustyönmenetelmistä ja analyysitavoista. Tutkimusta tehdessämme meidät yllätti positiivisesti koevapaudessa olevien halu osallistua tutkimukseemme. Negatiivisena asiana koimme työntekijöiden vastaushalukkuuden kyselyymme, sillä vastausten saaminen oli hankalaa. Jouduimme lähettämään useita muistutuksia kyselystä työntekijöille. Muistutuksemme tuotti tulosta, mutta kahden vastaajan kohdalla liian myöhään, koska työmme oli jo siinä vaiheessa, että emme pystynyt enää hyödyntämään vastauksia. Kyseisiä vastauksia tutkiessa tulimme myös siihen tulokseen, että ne eivät olisi tuoneet lisäarvoa tutkimukseemme tulosten kannalta. Positiivisena havaintona huomasimme, että koevapaudesta

vastaavien työntekijöiden mielestä tutkimukselle olisi tarvetta. Tämä tieto varmisti meille sen, että tutkimus on kannattava.

Haastoimme opinnäytetyössä itsemme valitsemalla aiheen, jota ei ole aikaisemmin tutkittu. Käytimme tutkimuksessa kahta eri aineistoa eli tutkimuksemme oli menetelmä- sekä aineistotriangulaatio. Aineistojen yhdistäminen osoittautui ajoittain melko haastavaksi, sillä menetelmä on aikaa ja resursseja vievä tutkimustapa. Olimme kuitenkin valmiita ottamaan haasteen vastaan. Menetelmä- ja aineistotriangulaatio mahdollisti tutkimaan kahden näkökulman välistä ristiriitaa.

Opinnäytetyön tekemisen aloitimme syyskuussa vuonna 2021. Tavoitteena oli saada työ valmiiksi seuraavan vuoden huhtikuussa. Haasteena opinnäytetyön etenemiseen oli molempien täysipäiväinen työskentely samanaikaisesti, vaikka olimme varanneet opinnäytetyön tekoon riittävästi aikaa. Ajoittain aikataulujen yhdistäminen oli haastavaa, mutta hyvän suunnittelun kautta löysimme kuitenkin yhteistä aikaa opinnäytetyön tekoon. Opinnäytetyön viimeistelyyn saimme työnantajalta neljätoista vuorokautta opintovapaata, josta olemme kiitollisia.

Opinnäytetyössämme päätimme olla kysymättä suoria kysymyksiä tasavertaisen kohtelun toteutumisesta poikkeuslupaprosessissa. Mielestämme suorat kysymykset olisivat saattaneet olla johdattelevia, eikä ne olisi tuoneet opinnäytetyömme kannalta relevanttia dataa. Tasavertaista kohtelua tutkimme kysymystemme kautta niin, että vertailimme koevapaudessa olevien henkilöiden vastauksia toisiinsa, joita peilasimme työntekijöiden vastauksiin. Näiden tuloksien vertailujen mukaan saimme vastauksia tasavertaisesta kohtelusta poikkeuslupa asioissa.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tarkastella Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen henkilöiden poikkeuslupaprosessia koevapaudessa olevien henkilöiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyömme osoittaa, että poikkeuslupaprosessit eroavat toisistaan laitospoikkeuslupaprosessista. Saimme kattavasti uutta dataa asiasta, sillä poikkeuslupaprosessia ei olla aikaisemmin tutkittu tai emme ainakaan itse löytäneet siitä tutkimusdataa. Tämä toi myös ison haasteen opinnäytetyöllemme.

Tuloksista ilmenee meidän tulokulmastamme odotetusti, että työntekijöiden mielestä poikkeuslupaprosessi on toimiva ja ohjeistus on asianmukaista. Tämän oletuksen vuoksi halusimme myös saada opinnäytetyöhömmme valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden näkemyksen asiaan.

Ammatillisen kasvun kannalta opinnäytetyömme opetti ymmärtämään koevapauslaisen näkökulman vuorovaikutukseen ja yhteistyön toimivuuteen. Koevapauden valmistelu vaiheessa on syytä panostaa hyvään vuorovaikutukseen ja edetä ohjeistuksen osalta maltillisesti ja selkeästi sekä painottaa rangaistusajan suunnitelman tärkeyttä myös koevapaudessa. Tulevaisuuden koevapaus valmisteluissa tulemme käyttämään mahdollisia kirjallisia ohjeita poikkeuslupan

hakemiseen ja painottamaan prosessin ymmärtämistä. Pidämme tätä tärkeänä, koska Rikosseuraamuslaitoksen linja on vapauttaa mahdollisemman moni vanki koevapauden kautta tulevaisuudessa. Tämä siis koskee laajasti meidän molempien työtehtäviä nyt ja tulevaisuudessa. Huomasimme myös haastattelu tilanteissa, kuinka hyvin yhteistyö ja vuorovaikutus toimivat haastattelijan ja haastateltavan välillä, vaikka haastattelija toimii myös tukipartion ohjaajana. Roo-lit eivät vaikuttaneet negatiivisesti tutkimukseemme, sillä ihminen haastatteli ihmistä.

Ammatillinen kasvu näkyy myös meidän välisessämme yhteistyössä, sillä opinnäytetyöprosessi on ollut todella iso kokonaisuus ja on antanut meille uusia työkaluja osaamisemme kehittämiseen. Opinnäytetyön laatiminen perustuu vahvaan suunnitteluun, aikataulutukseen, paineensietokykyyn sekä suurien kokonaisuuksien hahmottamiseen. Olemme oppineet kuuntelemaan toistemme mielipiteitä ja näkemään uusia näkökulmia opinnäytetyöprosessin aikana.

Opinnäytetyössämme Järvisellä oli päävastuu koevapaustaisten haastatteluista sekä heidän tuloksiansa analysoimisesta. Nyman puolestaan haastatteli sähköpostin välityksellä työntekijöitä ja analysoi heidän tuloksensa. Muilta osin opinnäytetyö on tehty yhteistyönä korostaen molempien osaamisalueita.

8.2 Reliabiliteetti ja validiteetti

Opinnäytetyön ja aineiston luotettavuutta tarkastellaan reliabiliteetilla ja validiteetilla. Reliabiliteetilla tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta eli sitä, että aineisto on kerätty työn tavoitteiden kannalta oikeilla tavoilla (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231). Validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän pätevyyttä eli kykyä mitata sitä, mitä menetelmällä on tarkoitus mitata (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Opinnäytetyömme reliabiliteetin kannalta pohdimme, mikä merkitys meidän omilla oletuksillamme oli tutkimukseen. Koimme kuitenkin, että oletuksemme eivät vaikuttaneet tutkimustuloksiin, sillä pystyimme haastatteluissa sulkemaan omat mielipiteemme pois. Haastattelu ei perustunut johdatteluun, vaan koevapaustaisten omiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Reliabiliteetin kannalta koimme, että kahdeksan koevapaustaisen haastattelu oli kattava otos, sillä sen jälkeen haastatteluissa ei ilmennyt enää uutta tietoa.

Validiteetin kannalta koimme, että valitsemamme menetelmät olivat toimivia tutkimukseemme kannalta. Saimme käyttöömmme sellaista tietoa, jota tarvitsimme tutkimuskysymysten selvittämiseen. Aineistomme kerääntyi harkinnanvaraisen otannan kautta, millä pystyimme varmistamaan laadukkaan datan.

8.3 Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset

Aineistoa hankkiessa kysyimme koevapaudessa olevilta henkilöiltä ja työntekijöiltä kehittämisideoita poikkeusluvan hakemiseen. Haastatteluissa ja kyselyissä tuotiin esiin mahdollinen

sähköisen kaavakkeen käyttö poikkeuslupa-anomuksena. Työntekijöiden puolelta sähköiseen kaavakkeeseen suhtauduttiin positiivisesti, mikäli siitä saisi tarpeeksi selkeän ja helppokäyttöisen. Työntekijät näkivät ongelmana kuitenkin sen, että kaikilla koevapaudessa olevilla ei ole tarvittavaa osaamista käyttää tietokonetta tai älypuhelin. Mielestämme digiosaamista tulisi kehittää yhtenä toimintana vankiloissa kohti sujuvaa siviilielämää. On syytä muistaa, että nykyään lähes kaikki asiointi tapahtuu sähköisesti.

Opinnäytetyön tuloksien mukaan, että poikkeuslupia kuitenkin haetaan jo tällä hetkellä sähköisesti sähköpostin välityksellä. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on lisätä sähköistä asiointia ja yhteydenpitoa kaikissa yksiköissä. Sähköinen hakemuskaavake olisi toimiva työväline poikkeuslupahakemuksena. Se auttaisi koevapaudessa olevia henkilöitä selvittämään ja täyttämään tarvittavat tiedot heti, jolloin se säästäisi aikaa myös työntekijöiltä ja hakemus voitaisiin käsitellä nopeammin.

Sähköinen hakemuskaavake tulisi sisältää ainakin tiedot poikkeusluvun ajankohdasta, syystä ja liikkumareitistä. Se toimisi yhteisenä pohjana koko Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiossa poikkeuslupahakemuksissa. Mielestämme koevapauden edellytyksiin tulisi lisätä se, että koevapautteen lähtevällä on hallussa älypuhelin tai tietokone, jolla hän voi asioida työntekijänsä kanssa. Näin työntekijä voisi lähettää koevapaudessa olevalle henkilölle valmiin sähköisen hakemuskaavakkeen, jota hän käyttäisi poikkeuslupaa anoessa.

Koko Rikosseuraamuslaitoksen organisaation tulisi ottaa käyttöön selkeät ja yhteneväiset ohjeistukset poikkeuslupien osalta. Opinnäytetyömme osoittaa, että tällä hetkellä laitokset soveltavat omia tapojaan poikkeuslupa-asioissa. Opinnäytetyömme voisi toimia pohjana poikkeuslupaohjeita laatiessa. Työmme osoitti, että työntekijät toivoisivat myös selkeämpää ohjeistusta asiaan.

Mielestämme koevapaudessa oleville henkilöille voitaisi myös tehdä kirjalliset ohjeet, missä käytäisi kohta kohdalta läpi, kuinka poikkeuslupaa tulee hakea ja mitkä kriteerit pääsääntöisesti täyttävät poikkeuslupahakemuksen lähtökohdat. Kyseinen opas antaisi nopeita vastauksia koevapaudessa oleville henkilöille ja säästäisi aikaa myös työntekijöiltä. Poikkeuslupaohjeistus tulisi antaa koevapautteen lähtevälle vangille mukaan ja painottaa sen tärkeyttä koevapauden aikana.

Lopuksi on hyvä todeta, että olemme tutkimuksessamme havainneet, kuinka poikkeuslupaprosessin toimintatavoissa on paljon eroavaisuuksia riippuen työntekijöistä ja laitoksista. Näemmekin tärkeänä sen, että tulevaisuudessa olisi tarpeellista jatkojalostaa poikkeuslupaprosessin ohjeistusta ja käytäntöjä. Toivomme että opinnäytetyömme toimii suunnannäyttäjänä uudistuksia laadittaessa.

Lähteet

- Andersson, P, 2016. Valvotun koevapauden edellytysten selvittäminen ja täytäntöönpano. Helsinki.
- Dunderfelt, T. 1998. Henkilökemia: Yhteistyö erilaisten ihmisten välillä. Juva: Dialogia.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hallikainen, T., Ikonen, E., Järveläinen, M., Kurki, A., Louhela, M., Piironen, R., Monto-Puusti, K. & Uramo, M. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia
- Hartoneva A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki. Tietosanoma.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki; Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus, pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka-aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Liimatainen, A. Rantala, K., Mäkipää, L. & Tyni, S. 2017. Porkkanaa ja keppiä. Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Helsinki: Unigrafia
- Mohell, U., Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti - Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki. Tietosanoma.
- Mäenpää, O. 2016. Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Helsinki: Edita.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi
- Mäkipää, L. 2010. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Helsinki: Hakapaino.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus, dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita
- Parviainen, M. 2010. Kenen on vastuu? Vastuut ja seuraamukset palvelussuhteessa. Helsinki. Edita

Rantanen, T., Järveläinen, E., Lindström, J. & Marjanen, P. 2018. Kannustamista, motivointia ja vankituntemusta- Näkökulmia valvottua koevapautta valmistelevalle ja toteuttavalle henkilöstön osaamiseen. Helsinki: Niini.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ylisassi, Hilikka & Seppänen, Laura & Uusitalo, Hanna & Kalavainen, Susanna & Piispanen, Päivi (2016) Aktivoiva lähityö. Vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä tekemässä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2016. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos

Sähköiset

Hallintolaki 434/2003. Viitattu 24.02.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O3L10>

Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 19/2014. Viitattu 18.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140019#idm45237816807216>

Järveläinen, E & Rantanen, T. 2019. Social interaction between employee and offender in supervised probationary freedom in Finland. Viitattu 12.03.2022. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/2578983X.2019.1637093?needAccess=true>

Järvinen, M. 2020. Motivoiva haastattelu. Käypähoito. Viitattu 05.04.2022. <https://www.kaypahoito.fi/nix02109>

Kallinen, T & Kinnunen, T. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. Viitattu 12.04.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Kristoffersend, R. 2019. Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2013-2017. Viitattu 25.4.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/JN60MKaat/Nordic_Statistics_2013_2017_fi-nal.pdf

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Viitattu 18.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pidm45237817493664>

Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013. Viitattu 26.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629#L4P32>

Mikkonen, J. 2006. Transaktioanalyysi persoonallisuus- ja vuorovaikutusteorianä. Viitattu 25.03.2022. http://mikkonen.kapsi.fi/archive/Mikkonen_J-TA-FINAL-Psykologia-5-06.pdf

Rikoslaki 626/1996. Viitattu 12.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1889/18890039001#L2c>

Rikosseuraamuslaitos 2015. Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma. Viitattu 24.02.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/V8Dl7UJhX/Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma_2015_net.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2019. Organisaatio. Viitattu 17.03.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos 2019a. Toimipaikat. Viitattu 25.4.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot/vantaa.html>

Rikosseuraamuslaitos 2019b. Yhdyskuntaseuraamustoimistot. Viitattu 25.4.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2020. Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano. Viitattu 25.4.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/yhdyskuntaseuraamustentoimeenpano.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020. Arvot ja strategia. Viitattu 18.03.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020. Tilastot. Viitattu 14.03.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2020a. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 14.03.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>

Rikosseuraamuslaitos 2020b. Valvotun koevapauden täytäntöönpano. Viitattu 15.03.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/valvotunkoevapaudentoimeenpano60112008.html>

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020c. Viitattu 14.03.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2020d. Strategiakartta 2021-2024. Viitattu 11.04.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.03.2022.

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 18.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 11.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>

Vernerinet. 2019. Viitattu 10.3.2022. <https://verneri.net/yleis/dialoginen-asiakastyo>

Villman, E. 2022. Early release from prison with electronic monitoring: Hook for or hindrance to change? Kriminologian ja oikeuspolitiikan julkaisuja. Viitattu 12.03.2022. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/17488958221080887>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Viitattu 18.03.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pidm45237817493664>

Julkaisemattomat

Rise Tilastot. 2022. Paikalla olevat 04.04.2022 Excel taulukko. Sähköposti. 05.04.2022. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki

Tukipartion kuukausitilastot. 2010-2021. Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto tukipartion julkaisematon tilastomateriaali.

Kuviot

Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaation rakenne (Rikosseuraamuslaitos 2019).....	8
Kuvio 2: Esra:n alueella koevapaudessa olevien määrä vuosina 2010-2021 (Tukipartio 2022)...	9
Kuvio 3: Valvotut koevapaudet Suomessa vuosina 2011-2020. (Rikosseuraamuslaitos 2020c, 32)	14

Liitteet

Liite 1: Sähköpostihaastattelu työntekijöille	58
Liite 2: Haastattelukysymykset koevapaudessa oleville.....	60
Liite 3: Suostumus opinnäytetyön haastatteluun	61
Liite 4: Tutkimuslupa haastatteluihin	62
Liite 5: Saatekirje	64

Liite 1: Sähköpostihaastattelu työntekijöille

Tausta:

Ikä:

Sukupuoli:

Asema:

Koulutus:

Koevapaus:

- Kuinka monta koevapautta olet valmistellut?
- Millaisena koet koevapauden valmistelun?
- Miten ohjeistat ja otat vangin mukaan koevapauden valmisteluun?

Poikkeusluvut:

- Miten poikkeuslupia haetaan?
- Mihin tarkoitukseen poikkeuslupia haetaan?
- Kuinka paljon poikkeuslupia haetaan?
- Miten vangit on ohjeistettu poikkeuslupien hakemisessa?
- Onko poikkeusluvan hakemisen syillä vaikutusta poikkeusluvan myöntämiselle (perhe, työ, harrastus, koulu...)

Poikkeuslupa prosessi:

- Kenelle hakemukset tulevat?
- Kun poikkeuslupahakemus tulee, niin miten se etenee?
- Kuinka pitkään luvan käsittelyssä menee aikaa?
- Kuka tekee päätökset luvista ja miten päätöksentekijä valitaan?
- Miten vangille ilmoitetaan päätös?
- Kuka päätöksen ilmoittaa?

- Käytetäänkö teidän vankilassanne viikkoaikataulua vkv:n kohdalla?
- Kuka merkitsee viikkoaikatauluun muutokset?
- Eroaako myönteisen päätöksen prosessi kielteisestä?

Poikkeuslupa prosessin kehittäminen:

- Miten kehittäisit poikkeuslupa prosessia?
- Millaisena mahdollisuutena näkisit esimerkiksi sähköisen hakukaavakkeen ja olisiko siitä hyötyä poikkeuslupien hakemissa?
- Miten kehittäisit ohjeistusta vangeille/henkilökunnalle?

Liite 2: Haastattelukysymykset koevapaudessa oleville

Teemahaastattelu

Poikkeuslupa

- Minkä takia olet hakenut poikkeuslupaa?
- Kun olet hakenut poikkeuslupaa, onko työntekijä ollut yhteydessä sinuun, jos on tarvittu lisätietoja?
- Kuinka paljon vankila mielestäsi tarvitsee lisätietoja?

Poikkeusluvan hakuprosessi

- Minkälaisena koet prosessin? Miten haet lupaa?
- Keneltä haet lupaa?
- Onko päätös tullut nopeasti ja miten päätöksestä on ilmoitettu sinulle?
- Oletko huomannut eroja eri laitoksissa liittyen poikkeuslupaprosessiin?

Vuorovaikutus

- Miten sinua on ohjeistettu poikkeuslupien hakemisessa ja onko informaatio ollut riittävää?
- Koetko tulevasi kuulluksi lupaa hakiessasi?

Yhteistyö

- Miten yhteistyö sujui oman työntekijän kanssa liittyen poikkeuslupaan?
- Miten parantaisit poikkeuslupa menetelmää?

Liite 3: Suostumus opinnäytetyön haastatteluun

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖN HAASTATELUUN

Laurean ammattikorkeakoulu, Tikkurila 2022

Minulle on selvitetty opinnäytetyön tuleva sisältö ja tavoitteet. Minulle on myös ilmoitettu, että henkilötietoja ei kerätä, joten haastatteluun tarvittavat lainaukset esitetään niin, ettei niistä ilmene haastateltavan henkilöllisyyttä. Vastaukset ovat luottamuksellisia. Olen tietoinen, että haastattelu on vapaaehtoista ja se nauhoitetaan ja minulla on mahdollisuus keskeyttää haastattelu. Jos keskeytän haastattelun, nauhoite tuhoetaan ja sitä ei käytetä opinnäytetyössä.

Suostun vapaaehtoisesti siihen, että minua haastatellaan opinnäytetyöhön. Suostun myös, että haastattelussa antamani tietoja saa käyttää opinnäytetyön tarpeisiin ja loppuraportointiin.

Päiväys ja paikka

Opinnäytetyöhön osallistuvan allekirjoitus ja nimen selvennys

---

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitukset ja nimenselvennykset

---

Milja Järvinen

Tiina Nyman

Liite 4: Tutkimuslupa haastatteluihin

Tutkimuslupa

1/332/2022

13.1.2022

Milja Järvinen
Tiina Nyman
Laurea-ammattikorkeakoulu
Sosionomi, rikosseuraamusala

Hakemuksenne 5.1.2022

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii

Tutkimuksen aihe

” Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupaprosessi.”

Tutkimuksen toteutus

Sellaisten Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaudessa olevien henkilöiden haastattelut, jotka ovat hakeneet poikkeuslupia koevapauden aikana

Lupahakemus

Haette lupaa haastatteluihin.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulisi lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön,

Osoite
Lintulahdenkatu 5
00530 Helsinki

Puhelin
029 56 88500

Faksi
029 56 65440

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
rikosseuraamus.fi

vankilatute.fi

Tutkimuslupa

1/332/2022

13.1.2022

asianomaiseen vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen
Kriminologiselle kirjastolle.

Kari Riitta Digitaalinen
allkärjettaja, kari
Riitta 912214447
Päiväys: 2022.01.14
08:58:23 +02'00'
91221444
7

Riitta Kari,
kehitysjohtaja

Blomster Peter Digitaalinen allkärjettaja:
Blomster Peter 912073386
Päiväys: 2022.01.14
08:39:43 +02'00'
912073386

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilan johtajat
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja

Osoite
Lintulahdenkatu 5
00530 Helsinki

Puhelin
029 56 88500

Faksi
029 56 65440

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
rikosseuraamus.fi

vankilatute.fi

Liite 5: Saatekirje

Saatekirje sähköpostihaastatteluun 16.1.2021

Hei!

Suoritamme Vantaan Laurea-ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomitutkintoa ja opinnäytetyömme on: *Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen koevapaus henkilöiden poikkeuslupaprosessi*. Tarkoituksemme on tämän sähköpostihaastattelun avulla selvittää eri rikosseuraamuslaitosten käytäntöjä poikkeuslupaprosessissa sekä työntekijän ja asiakkaan yhteistyön toimivuutta. Kysely tehdään laitoksiin, jotka ovat sijoittaneet koevapaus henkilöitä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle.

Sähköpostihaastattelu toteutetaan anonyymisti vastaamalla muutamiin avoimiin kysymyksiin. Selvitämme ainoastaan vastaajan iän ja virka-aseman. Arvostaisimme kovasti, jos vastaisit haastatteluun ja lähettäisit vastauksesi sähköpostitse meille takaisin.

Ystävällisin terveisin

Milja Järvinen, Ohjaaja

Tiina Nyman, Rikosseuraamustyöntekijä